

Mardin Artuklu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

KENTSEL DÖNÜŞÜM, KENT HAKKI VE TEMELLÜK OLGUSU:
SARAÇOĞLU MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEN
MEKÂNSAL BİR OKUMA

Pelin IŞIK

Mimarlık Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı
için hazırlanmış Tez

Ocak 2016
Mardin Artuklu Üniversitesi

Mardin Artuklu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

KENTSEL DÖNÜŞÜM, KENT HAKKI VE TEMELLÜK OLGUSU:
SARAÇOĞLU MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT ÜZERİNDEN
MEKÂNSAL BİR OKUMA

Pelin IŞIK

Mimarlık Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı
için hazırlanmış Tez

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ezgi TUNCER GÜRKAŞ

Ocak 2016

TEZ ONAY SAYFASI

Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 12201001 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi, "Pelin IŞIK", ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "Kentsel dönüşüm, Kent Hakkı ve Temellük Olgusu: Saraçoğlu Mahallesi'nde Gündelik Hayat Üzerinden Mekânsal Bir Okuma" başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı (imza)
: Yrd. Doç. Dr. Ezgi Tuncer GÜRKAŞ
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ezgi Tuncer GÜRKAŞ
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Tayfun GÜRKAŞ
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Üye : Prof. Dr. Bülent TANJU
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Üye : Prof. Dr. Uğur TANYELİ
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ebru THWAITES DİKEN
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Teslim Tarihi: 28.12.2015
Savunma Tarihi : 27.01.2016

ÖNSÖZ

“Kentsel dönüşüm, Kent Hakkı ve Temellük Olgusu: Saraçoğlu Mahallesi’nde Gündelik Hayat Üzerinden Mekânsal Bir Okuma” başlıklı bu tez, Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı’nda hazırlanmıştır.

Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı’nda yüksek lisans yapmak, mimarlığa farklı bir perspektiften bakmamı sağladı. Zihinlerde belirli şablonlarla kodlanmış, zincirlenmiş bir disiplin olarak düşünülen mimarlık alanı, aldığım yüksek lisans eğitimiyle hayatımın her alanında kendini fark ettiren bir düşünce pratiği içine girmeme yol açtı. Disiplinler arası paylaşımların yapıldığı, farklı düşüncelerin üretilmesi ve tartışılmasına imkan veren ortamların yaratıldığı bu mimarlık eğitimindeki tüm hocalarıma teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Öncelikle, derslerinden büyük verim ve keyif aldığım, tez danışmanlığımı kabul ederek, yakın ilgi, anlayış ve desteğini esirgemeyen, anlatım ve yönlendirmeleriyle zihin dünyamı açan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ezgi Tuncer Gürkaş’a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Yüksek lisans eğitimi sürecinde derslerini büyük merakla dinlediğim, zihnimi olumlu anlamda karıştıran, hayatıma büyük bir yön ve kazanç veren hocalarım Prof. Dr. Uğur Tanyeli, Prof. Dr. Bülent Tanju, Prof. Dr. Bülent Diken ve Yrd. Doç. Dr. Tayfun Gürkaş’a minnettarım.

Tez hazırlama sürecinde tartışmalarla zihnimi açan, teknik konularda bana destek veren, her zaman yanımda olan dostlarım Emre Özyetiş, Emel Ernalbant, Can Bulgu, Tugay Ersever, Mustafa Gülen ve ismini saymadığım tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Son olarak tez yazma sürecinde yanımda olan, manevi desteğiyle beni ayakta tutan başta canım annem Hacer Işık ve aileme çok teşekkür ederim.

Pelin Işık

Mardin, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	ix
1.GİRİŞ	1
1.1.Sorunun Belirlenmesi.....	1
1.2.Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	2
1.3. Materyal ve Metot	3
2. MARDİN KENTİ’NİN TEMSİLLER ÜZERİNDEN OKUNMASI	3
2.1. Saraçoğlu Mahallesi Nasıl Bir Mahalledir ?	8
3. KENTSEL DÖNÜŞÜM	12
3.1. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm	16
3.2. Saraçoğlu Mahaltesinde Kentsel Dönüşüm	19
4. KENT HAKKI VE TEMELLÜK OLGULARI	22
4.1. Hak Kavramını Yeniden Düşünmek	22
4.2. Kent Hakkı Mülk Sahibi Olmak mıdır?	24
4.3. Temellük Olgusu	27
5. SARAÇOĞLU MAHALLESİNDE GÜNDELİK HAYAT	29
5.1. Gündelik Hayat	29
5.2. Merkezi İktidar Algısının Üretimi Olarak Gündelik Hayat	33
5.3. Merkezden Kaçış Çizgileri (Yeni Bir Merkez mi Yaratılıyor?)	34
5.3.1. Eylem Alanı ve Mobese Kameraları	36
5.3.2. Duvar yazıları ve Kürtçe Tabelalar	40
5.3.3. Şimal Düğün Salonu ve Kiraathaneler	43
5.3.4. Sosyal Yaşam Evi.....	44
5.3.5. “Mahalleli” olma olgusu.....	45
5.4. “Ağlar” ve “Çizgidışılık”	47
5.4.1. Sokaklar	48
5.4.2. Mahalle Mezarlıkları	52
5.5. Aynılığın Tekrarı mı? Yoksa Yeniden- Üretim mi?	54
6. SONUÇ	58
7. KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA	61
7.1. İnternet Kaynakları.....	63
ÖZGEÇMİŞ	65

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Kentsel dönüşüm, Kent Hakkı ve Temellük Olgusu: Saraçoğlu Mahallesi'nde Gündelik Hayat Üzerinden Mekânsal Bir Okuma

Pelin IŞIK

Mardin Artuklu Üniversitesi

Fen Bilimler Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

2016 : 65 Sayfa

Çalışmanın amacı, mimarlığın sınırlarının ve temsil kalıplarının çözüldüğü günümüz dünyasında, mekân kavramını yeniden ele alıp, bir mahalle üzerinden mekân okuma denemesi yapmaktır. Mekânın toplumsal yaşamla içiçe bir olgu olduğu düşünüldüğünde, mekân okuma denemesi sadece mekânların planları, görünüşleri ve fiziksel özellikleriyle sınırlı kalmamaktır. Çünkü mekân toplumsal sürecin ifadesini bulduğu dinamik ve değişen bir olgudur. Bu nedenle çalışma; mahalledeki insanların mekânla kurdukları ilişkiler, yeniden anlamlandırılıp üretilen mekânlar ve bu mekânların insanlar üzerindeki etkisi üzerinedir.

Toplumsal bir üretim olarak ele alınan mekân olgusu, kentsel dönüşüm kapsamındaki Saraçoğlu Mahallesi üzerinden incelenmektedir. Mahalleden edinilen izlenimlerle, amaç, mekânın üretimini ve sahiplenme olgusunu temellük olgusuyla okumak başka bir ifadeyle kent hakkını mülkiyet olgusunun dışında okumaya çalışmaktır. Temellük etmek; mekânın üretim, değişim ve dönüşüm süreçlerini kentin bileşenlerinin oluşturmasıdır. Temellük olgusuyla, mahalledeki insanların gündelik hayat pratikleri ve iktidar ilişkileri birlikte ele alındığında mekânın sahiplenilmesi, insanların mekânları yeniden üretim pratikleri olarak düşünülebilir. Çalışmanın esas amacı, mahalledeki mekânları gündelik hayatla birlikte ele alarak, kodlanmış, düzenlenmiş, belirli temsillerle tanımlanmış mekânları, bunların dışında okumaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Dönüşüm, Kent hakkı, Temellük, İktidar ağları, Gündelik hayat

ABSTRACT

Master Thesis

Urban transformation, Right to the City and Appropriation: A spatial study of Everyday life in Saraçoğlu Mahallesi

Pelin IŞIK

Mardin ArtukluUniversity

Institute of Sciences

Department of Architecture

2016: 65 Pages

This thesis is an attempt to study space in a neighbourhood vicinity. This is an attempt for the sake of re-evaluating space as a concept since the limits of architecture and its frames of representation have been disintegrated by contemporary studies. Once space is understood as a phenomenon which is integrated with the social life, conventional representations of space in terms of its corporeal properties such as plans, façades need to be surpassed in order to be able to study space. This necessity is a consequence of understanding the space as an altering and driving phenomenon in which the social progress finds its disposition. Hence, this study focusses on the way the habitants of the neighbourhood are related to the space, the space which is re-depicted and produced, and lastly the effect of this sort of space on the occupants of such space.

Space as a social construct is studied via Saraçoğlu Neighborhood in the city of Mardin, Turkey. From the observations acquired from the neighbourhood, approaching the right to the city as a concept extricated from the notion of property and instead understanding the right to the city as production of space and claiming the space via appropriation comprise the aim of this study. Appropriation is possible when constituents of the city are directly involved with the production, exchange and alteration of space. With appropriation, everyday life activities of the occupants of Saraçoğlu Mahallesi and their relationship with existing power structures can lead to an interpretation of claiming the space and re-production of the space. The main aim of this study is to understand the space in Saracođlu Mahallesi with reference to everyday life, in order to advance

towards pursuing a study of the space without coded, regulated and established definitions of space.

Keywords: Transformation, Right to the city, Appropriation/Re-appropriation, Networks of power, Everyday Life

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Mardin'in Genel Haritası ve Bahsi Geçen Mahallelerin Konumları.....	7
Şekil 2: Mahallenin giriş, çıkış ve ortasındaki mobese kameralarının haritada gösterimi	38
Şekil 3: Saraçoğlu Mahallesi Sokaklarının Haritada Gösterimi	49
Şekil 4: Saraçoğlu Mahallesindeki Mezarlıkların Haritada Gösterimi	52

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: Saraçoğlu Mahallesi'nin Eski Fotoğrafları (Fotoğraflarda görüldüğü gibi büyük bir kısım mezarlıklardan oluşmakta, arka kısmında ise “Eski Mardin” in tarihi, taş yapıları görülmektedir.)	8
Fotoğraf 2: Gazete kaynaklarında yayınlanan, Mardin’de kentsel dönüşüm sonucunda yapılması düşünülen TOKİ konutları	21
Fotoğraf 3: Mahallenin Ortasında Bulunan Mobese Kamerası	39
Fotoğraf 4: Mobese Kamerasının Bulunduğu Sokakta Yapılan Eylem ve Mitingler.....	40
Fotoğraf 5: Duvar Yazıları.....	41
Fotoğraf 6: Kürtçe Tabelalar.....	42
Fotoğraf 7: Şimal Düğün Salonu ve Kıraathaneler.....	44
Fotoğraf 8: Yaşam Evi.....	45
Fotoğraf 9: Oturma, Dinlenme, Muhabbet Mekânları; Sokaklar.....	49
Fotoğraf 10: Sokak kenarlarındaki Tandırlar.....	50
Fotoğraf 11: Oyun oynama, Karşılaşma Mekanları; Sokaklar	51
Fotoğraf 12: Mahalledeki Mezarlar ve Yaşam alanlarının içiçe olması.....	53
Fotoğraf 13: Binalardaki Kemerli Pencereleler	55
Fotoğraf 14: “Tarihi Mardin” dokusuna benzer, Dar Sokaklar, Abbaralar	55
Fotoğraf 15: Taş ve Betonarmenin Birarada Kullanımı	57

1.GİRİŞ

1.1.Sorunun Belirlenmesi

Geçmişten günümüze “mekân” kavramının çeşitli bilimler ve felsefedeki kullanım pratiklerine bakıldığında, belirli kalıplar içerisinde, kendi disiplinler örüntüsüne uygun tanımlamalar ile üretildiği görülür. Bu durum disiplinlerin birbirinden ayrışması, kendilerine ait inceleme alanları yaratarak aralarına bölmeler, sınırlar oluşturmasından kaynaklanır. Bu disiplinlerden birisi olarak mimarlık, “fiziksel yapıları tasarlama, kurma sanatı ve bilimi”¹olarak genel bir tanımla nitelendirilir. Mimarlığın disiplin perspektifinden “mekân” tanımına bakıldığında; “insanların barınma, dinlenme, çalışma, eğlenme gibi yaşam pratiklerini gerçekleştirdikleri, doğal gereksinimlerini karşılayan, işlevsel bölümlere ayrıştırılıp adlandırılan fiziksel bir yapı”² tanımıyla çokça karşılaşılır.Mekânın bu sınırlı tanımından, mimarlık alanının kendisini farklı disiplinlere kapatan, sınırlayan bir yaklaşım içerisinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle 20. yüzyılda mimarlığın en tartışmalı konularından biri, mekânı fiziksel bir yapı olarak düşünmenin yanında, felsefe ve sosyal bilim gibi alanların birleşimiyle birlikte düşünme pratiği geliştirmektir.

Mekân, 19. yüzyıla kadar salt geometrik özellikleri ile ele alınan, dondurulmuş zaman kesiti olarak görülen bir anlayış ile kavranmaktaydı. Günümüzde bu anlayış yerini toplumsallıkları içinde barındıran, değişen ve dönüşen bir mekanizmaya bırakmıştır. Lefebvre mekânın toplumsal bir üretim olduğunu söyler. Toplum içerdiği çeşitliliklerle birlikte, farklı yaşam pratikleriyle birbirinden farklı tikellikler olarak okunur. Her toplumsal biçimleniş, kendi mekânını ve mekânsal pratiğini yaratır. Mekân teorisi toplumun teorisidir ya da tersi de geçerlidir. Ancak bilimsel teoriler içinde mekânın “tasarlanan”, “algılanan” ve “yaşanan” boyutları birbirinden ayrılır. Bunlar sırasıyla “fiziksel”, “zihinsel” ve “toplumsal” mekânlara tekabül eder. “Tasarlanan” mekân, mekân temsilleri ve kodlarla kurulmuştur. Bu mekânı temsillere ve soyutlamalara indirgeyen mimarların, plancıların, yatırımcıların, coğrafyacıların, toplum

¹<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mimarlik>, 18.12.2015

²<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mekân>, 28.09.2015

mühendislerinin mekânıdır. “Algılanan” mekân, mekânsal pratiklerdir ve üretim ve yeniden üretimi içerir. Gündelik hayat pratiği algılanan mekânda önemli bir argümandır. “Yaşanan” mekân ise, temsil mekânları olarak adlandırılan, karmaşık semboller ve anlamlarla kurulan mekândır. Yaşanan mekân farklılaşan temsiller üreterek, hâkim kodları kıran bir mekân üretir. Mekânın birbiriyle diyalektik olarak ilişkili bu üç ayrılmaz boyutunun birbirinden ayrılması, ayrı ayrı ideolojik amaçlara hizmet eder.³ İdeoloji ile kastedilen sadece siyasi literatürde geçen bir ifade biçimi değil, kalıplar ve kodlamalar üreten düşünce sistemidir.

Mimarlığa tek bir yapıyı araştıran, inceleyen bir disiplin alanı olarak değil de kentin bütünü ele alan bir düşünce ağı olarak bakılması gerekmektedir. Bu düşünce ağında önemli olan, kentleri homojen ve aynı olarak tanımlayan temsiliyet yanılması yerine, tikel ve devingen mekânı düşünme pratiğini geliştirmektir. Kent mekânı; mimarların üst perspektiften baktıkları özel ve kamusal mekânları, yolları ve düzenli akışı olan sadece “tasarlanan” mekân yani “mekân temsilleri” değildir. Kent mekânı, “farklı iktidar tanımlamalarını” ve “gündelik yaşam pratiklerini” ele alınarak incelenmelidir. Çünkü kent mekânı, toplumsal ilişkilerin sürekli etkileşim içinde olduğu, değişen ve dönüşen bir mekândır.

1.2.Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışma, toplumsal yaşamla mekân ilişkisi üzerinden kentteki değişim ve dönüşümleri incelemektedir. Bir mekân okuma denemesi olan çalışma, mekâna sadece fiziksel özellikleri ile bakmamak, Lefebvre'nin deyimiyle üçlü diyalektik ilişki içerisinde yaklaşma amacı taşımaktadır. Mekân okuma denemesinde seçilen mekân, Mardin'in Saraçoğlu mahallesidir. Her mekân kendine içkin özelliklerle, diğerlerinden farklılık gösterir. Saraçoğlu Mahallesi'nin incelenme amacı, toplumsal ilişki ağları, üretilen imgesel temsiller ve ideolojik düşüncelerle kendini hissettiren bir mekân olmasıdır. Etnik kimliğini hissettiren, politik argümanlarla kendi temsilî mekânlarını üreten ve gündelik yaşam pratikleriyle mekânlarını yeniden üreten bir mahalledir.

³Henri Lefebvre, Mekânın Üretimi, Sel yayıncılık, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul, 2014

Aynı zamanda Saraçoğlu Mahallesi'nin “kentsel dönüşüm”ü öngörülmektedir. Çalışmanın kapsamı dâhilinde, “kentsel dönüşüm” olgusunun özellikle dünyada ve Türkiye’deki algısı ve uygulanış biçimlerinin araştırılması sonucu, mekânın sahiplenme olgusunun yeniden düşünülebilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda sahiplenme olgusu sadece mülkiyet ilişkileri üzerinden ele alınmayıp, “kent hakkı” ve “temellük etme” kavramlarının yeniden yorumlanması aracılığıyla “gündelik hayat pratikleri” üzerinden açıklanacaktır. Mahalledeki gündelik yaşam pratikleri, “iktidar” olgusunun açıklamaları ve mahalledeki yansımaları üzerinden analiz edilecektir.

1.3. Materyal ve Metot

Çalışmada metot olarak, saha çalışmasına dayalı yerinde yapılan gözlemler, fotoğraflar ve mahalledeki insanlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden oluşan niteliksel bir yöntem izlenmektedir. Mahalledeki kentsel dönüşüm ile ilgili çıkarımlarda, görüşmeler ve gazete haberlerinden yararlanılmaktadır. Gündelik yaşam pratikleri ise yapılan görüşmeler ve yerinde gözlemlerle incelenmektedir.

Materyal olarak ise, fotoğraflar, mahalle ile ilgili hazırlanan haritalar kullanılmaktadır. Kentsel analizler üzerine yapılan literatür taraması, görüşmelerden alınan notlar ve yerinde gözlemlerden ortaya çıkan yorumlarla saha çalışmasına dayalı orijinal bulgulardan oluşan çalışma hazırlanmıştır.

2. MARDİN KENTİ’NİN TEMSİLLER ÜZERİNDEN OKUNMASI

Kentler iktidar olarak tanımlanan belli grupların ürettiği ve diğer topluluklarda hafızaya eklemlenen temsiller ve imgelerle kendinden söz ettirir. Farklı birçok dine inanan insanların bir arada yaşadığı çok dinli bir kent olma fikri Mardin için genel bir imgedir: farklı mezhepleri ile Müslümanlar ve Hıristiyanlar, Yahudiler, Melek Tavus'a inanan Yezidiler, güneşe tapan Şemsiler... Bu aynı zamanda farklı dinlerin büyük oranda belirleyici olduğu, çok etnikli bir kent temsilidir: Müslüman Araplar, Kürtler ve Türkler, Ortodoks, Katolik ve Protestan Süryani, Ermeni ve Keldaniler, Yezidi Kürtler, Kafkas Göçmeni Çeçenler... Bunun da ötesinde, derin bir tarihin izlerini taşıyan, uzun bir

zamandan süregelen, “tarihi” olarak nitelendirilen yapılarıyla da tanımlanan bir kenttir.⁴ Genel söyleme kulak verildiğinde, “*dinin ve medeniyetin doğuşuna kaynaklık etmiş,*” “*farklı etnik kimliklerin yüzyıllardır kardeşçe yaşadığı,*” “*ezan ile çanın aynı zamanda yankılandığı,*” “*camii, kilise, medreseler ve manastırların yan yana dizilip omuz omuza verdiği,*” “*hoşgörüsü ve misafirperverliğiyle her kesimden ve her düşünceden insana açık bir tevazu şehri*”⁵ gibi tanımlamalar görülmektedir. Yapılan bu tarz tanımlar aracılığıyla, Mardin’e yapay, panoramik bir perspektiften bakmayı üstlenen iktidar aktörlerinin ürettiği imgeler okunabilir. Kendi tarih tahayyüllerini yaratan iktidar aktörleri, tarihi taşların ardına saklanmış ve keşfedilmeyi bekleyen bir nesne olarak gören anlayışla, geçmişi kendi istedikleri şekilde yaratarak, yarattığı geçmişten istenilen şeyleri şimdiye taşıyarak, temsili bir geçmiş ve şimdi üretmektedirler. John Berger bu konuda “*geçmiş hiçbir zaman olduğu yerde durup yeniden keşfedilmeyi, aynıyla, olduğu gibi tanınmayı beklemes. Tarih her zaman belli bir şimdi'yle onun geçmişi arasındaki ilişkiyi kurar.*”⁶ demiştir. Bu ilişkiyi kuramayan anlayış, oluşturulan sanal imgelerle bir tarih üretir ve ona kutsallık atfeder. Sanal imgeler, temsillerle dış dünyadan alınan duyumsama ve izlenimlerin belleklerde bir görüntüye ulaşmasına, bir resme dönüşmesine, bir nitelik kazanmasına yol açar. İktidar aktörlerinin Mardin tanımlamalarında temsil bulan imgeler, farklı amaçlarla, farklı mecralarda üretilerek kenti yönetme ve yönlendirmede kullanılan araçlardır. Gerçekten de, “*kentlerde tanımlanmış olgular kabul eden, benimseyen, şunu ya da bunu saptayan, kendisine veya başkalarına soru sormayan, hatta soru sormayı mümkün olursa yasaklayan bir kent pozitivizmi*”⁷ yaratılmıştır. Bunun aracılığıyla belirli imgeler üreterek, kültürel ve kimliksel olarak kente müdahale ederek, yeni bir yol ve yöntem sunmaya çalışan iktidar ve disiplin ağının kenti donatma durumu söz konusudur.

Kültür ve kimlik sorunlarının ne anlama geldiği Türkiye ölçeğinde düşünüldüğünde, geçmişten günümüze süregelen ulus-devletçi ve tektipleştirici politikalarla kentlere

⁴Engin Sarı, Kültür, Kimlik, Politika Mardin’de Kültürlerarasılık, İletişim yayınları, İstanbul, 2010

⁵Pınar Seyrek, “Kültürlerin Buluştuğu, Taşların Konuştuğu, Hoşgörü Şehri: Mardin”, <http://v3.arkitera.com/h31856-kulturlerin-bulustuğu-taşların-konustuğu-hoşgörü-Şehri-mardin> .html , 18.07.2008

⁶John Berger, Görme Biçimleri, Metis Yayınları, (Çev. Yurdanur Salman), İstanbul, 2010, s. 10

⁷Henri Lefebvre, Kentsel Devrim, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 62

haklar ve talepler konusuna yaklaşımlar, uygulanmaya çalışılan yaptırımlar ve ortaya çıkan çatışmalar, çelişkiler bütünü düşünüldüğünde Türkiye'deki kimlik politikalarının nasıl ortaya çıktığı ve belli dönemlerde daha radikal dönüştürme politikalarına geçtiği görülmektedir. Türkiye'de uluslaşma, merkezileşme ve laikleşme olarak modernleşme süreçleri kültür ve kimliği politik bir sorun olarak canlı tutmuştur. Bu tutumlarla dünyadan da örnekler baz alınarak kent tanımları üretilmekte ve kentsel politikalar uygulanmaktadır. Özellikle modernleşme politikalarıyla yeni bir toplum yaratma sürecinin düz bir hat izlemediği koptuğu dönemlerde kentlerle ilgili söylemler de değişmiştir. Bu dönemler; Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet, çok partili hayata geçiş, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat askeri müdahaleleri, korumacı ekonomiden liberal ekonomiye geçiş gibi sıralanabilir. Bugün ise Avrupa birliğine üyelik süreci kültür ve kimlik sorunları için merkezi bir dinamik niteliğindedir.⁸ Küresel ve yerel dinamiklerle, kentlerdeki kültür ve kimlik politikaları sürekli yeniden, daha çok evrenselci kuramlar baz alınarak kurgulanmaktadır. Anthony Smith'in⁹söylediği gibi, iktidar ilişkilerini etkilemeyen ve politik kurgulama, dönüştürme uygulamaları içererek, genel ve kuramsal anlayış oluşturmamayan bir kültür alanından söz edilmesi güçtür. Evrenselci kuramsal anlayışlar tarihsel ilerleme ve mutlak doğruya yaptıkları vurgu ile indirgemeciliğe (kültürel kimliği tek bir öze indirgemek) yol açmaktadır.¹⁰ Kente sabit bir pencereden bakarak, ötekinin özgünlüğünü görmeyen bir bakış açısı söz konusudur. Üretilen anlayışlarla birlikte düşünüldüğünde ve anlayışların dışına çıkıldığında, Mardin kentinin farklı yüzünü görmek mümkündür.

Geçmişten bugüne kadar olan sürece bakıldığında belli bir ideoloji sarmalında yaratılan politik olayların, dayatılan göçlerin, çok dinli ve etnisiteli Mardin'i homojenleştirme çalışmalarının etkileri görülebilmektedir. “Merkezde sayıları azalan Ermeni, Süryani ve Keldani'lerin”, “kırdı göçe maruz bırakılan Yezidilerin”, “kimlik ve hak talepleriyle Türkiye'de uzun bir zamandır politik olayların vuku bulmasına neden olan Kürtlerin” ve “ekonomik argümanları öne sürerek iktidara yakın yaklaşımından dolayı eleştirilere

⁸Engin Sarı, a.e.g. ,2010, s. 19

⁹Anthony Smith, Ulusların Etnik Kökeni, (Çev. Sonay Bayramoğlu- Hülya Kendir), Dost Kitabevi, Ankara, 2002, s. 202

¹⁰Jorge Larrain, İdeoloji ve Kültürel Kimlik, (Çev. Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995

maruz kalan Arapların” kentteki gündelik yaşam pratiklerine bakıldığında genelleştirilen imgelerin kim için ve ne için yayıldığını sorgulamak mümkündür.¹¹ Bu durumda ideolojinin, tüketimin ve rasyonel olanın hâkimiyet kurmaya çalışarak kente kendi kural ve düzenleme sistemini, çeşitli soyut ve somut argümanlar ve mekânsallıklarla nüfuz ettiği görülmektedir. Her şeyi hesaplanabilir ve öngörülebilir, niceleştirilebilir ve sayılabilir hale getiren baskı mekanizmalarının temelinde, ekonomik çıkarlar büyük bir rol oynamaktadır. Mardin kentinde ise bu durum, iktidarın muhayyel tahakkümünün altında, var olan ideolojik argümanlarla bir şekilde kimlik ve kültür olguları kullanılarak kente müdahale etmesini mümkün kılmaktadır.

Mardin kentini sosyoekonomik, kültürel ve kimliksel öğelerden hareketle üç bölüme ayırmak söz konusudur. Eski şehir (fiziki konumundan dolayı Yukarı Mardin), gecekondu mahalleleri ve Yenişehir (Aşağı Mardin). Eski şehir, “tarihi” yapıların bulunduğu etnisite olarak eskiden Ermeni, Süryani ve Keldani'lerin çoğunlukta olduğu fakat günümüzde daha çok Arapların yaşadığı yerdir. Eski şehir olarak anılması eski ve yeni kavramlarının düşünce problemini bize sunmakla beraber, genel olarak indirgemeci bir bakış açısının ürünüdür. Eski Mardin daha çok turizm odaklı gelişen bir ticari ve pazar yerine dönüştürülmekle beraber, aynı zamanda kentin alt gelirli insanların ve göçmenlerin yaşadığı bir yerdir. Yeni Şehir ise apartmanlar ve sitelerden oluşan, Eski Mardin’le karşılaştırıldığında Mardin’e uygun bir yapılaşmanın olmadığı söylenegelen, fakat günümüz yaşam tarzı açısından tercih edilen, daha çok orta ve üst gelirli insanların ikamet ettiği bir yerdir. Yeni şehir etnisite olarak, ekonomik dinamisinin etkisiyle buraya yerleşen, etnisite açısından Kürtler ve Arapların yanında diğer kentlerden Mardin’e memur olarak çalışmaya gelen Türklerden oluşmaktadır. Diğer taraftan; Mardin’le ilgili aslında temsiliyet olarak da dillendirilmeyen, bakılan fakat görülme durumu mevcudiyet kazanmayan, özellikle Eski Mardin’in çevresine konumlanmış ve yeni şehirden daha önce kurulan gecekondu mahalleleri mevcuttur. Gecekondu mahallelerinin büyük bir çoğunluğu, 1960’lardan itibaren, özellikle

¹¹Kerem Öktem, “Faces of the city: Poetic, mediagenic and traumatic images of a multicultural city in Southeast Turkey”, Elsevier, Mayıs, 2005, s. 241-250

Zerrin Özlem Biner, “Retrieving The Dignity Of A Cosmopolitan City: Contested Perspectives On Rights, Culture And Ethnicity In Mardin”, New Perspectives on Turkey, 2007, s. 31-58

1990’larda köy boşaltma politikalarından dolayı kente göç eden Kürtlerden oluşmaktadır.¹²

Mardin’de genel imgesel görüşlerden yoksun, Mardin kalesinden Mezopotamya ovasına doğru uzanan kısımdaki kenar mahallelerden biri olan Kayacan Mahallesi, Eski Mardin dışına taşan, düzenli bir yapılaşmayı barındıran, Mardinliler için zamanında zengin insanların ikamet edebileceği, hatta söylemsel olarak çoğu insanın dilinde 80’li yıllarda "*Mardin'in Dallas'ı*"¹³ olarak tanımlanan mahalledir. Kayacan Mahallesi, her ne kadar zamanında buraya yerleşen Arap ileri gelenlerin yeni şehre taşınmalarıyla Kürtlerin sayısının artış gösterdiği bir mahalle olsa da, zamanında burada ikamet edenlerin, polislerin ve askerlerin yerleştiği mahalle olma dolayısıyla bir gecekondu mahallesi olarak düşünülmemektedir. Diğer mahallelerden Ensar, Evren, Gül, Cumhuriyet ve Saraçoğlu mahallesi sakinleri, uzun bir zamandan süregelen Türkiye’de "Kürt sorunu" olarak konuşulan bir durumun değişik sorunsallarıyla karşılaşan insanların çoğunluğundan meydana gelmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Mardin’in Genel Haritası ve Bahsi Geçen Mahallelerin Konumları

¹² Engin Sarı, a.g.e., 2010

¹³ “Mardin’in Dallası” ifadesi, Kayacan Mahallesinde yaşayan görüşmecilerin söylemlerine referansla kullanılmıştır.

Gecekondu mahallelerinden Saraçoğlu Mahallesi diğer mahallelere göre iktidarın kendini somut ve soyut olarak hissettirdiği bir mekân olmasından ötürü diğer mahallelerden farklı bir kimliği barındırıyor. Toplumsal ve siyasal olayların etkisiyle, kendine özgü bir mekânsal oluşturan Saraçoğlu Mahallesi, kan davası ile 60'larda, ekonomik ve politik sebeplerden 80 ve 90'larda kente göçen, büyük kısmının Kürtlerden oluştuğu bir mahalle. Saraçoğlu mahallesi politik olayların meydana geldiği, temsili olarak suçla nitelendirilen, farklı iktidar temsiliyetlerinin vuku bulduğu, kamplaşma olgusunu barındıran bir mekândır. Bu mekân, kent içinde ve dışında geliştirilen imgeler ve temsillerle okunabilir.

2.1. Saraçoğlu Mahallesi Nasıl Bir Mahalledir ?

Mekânların toplumsal özellikleri ve bu mekânları paylaşan bireylerin kimliksel özellikleri, mekânların nasıl tanımlandığını belirleyen en önemli unsurlardır. Saraçoğlu mahallesi Kürtlerin Mardin merkeze (Mardin'in Büyükşehir olmasından sonra merkez bölge ismi Artuklu olarak değiştirildi) ilk olarak taşındıkları mekândır. "Eski Mardin" in güney eteklerinde bulunan, Yeni yol caddesiyle "Eski Mardin" den ayrılan ve öncesinde Süryani ve Ermenilerin mezarlarının bulunduğu mahalleye (fotoğraf 1), büyük bir çoğunluğu Müslüman olan nüfus yerleşmiştir.¹⁴

Fotoğraf 1: Saraçoğlu Mahallesinin Eski Fotoğrafları (Fotoğraflarda görüldüğü gibi büyük bir kısım mezarlıklardan oluşmakta, arka kısmında ise "Eski Mardin" in tarihi, taş yapıları görülmektedir.)

Özellikle 90'lı yıllardan itibaren Kürtlerin yakın köylerden göç etmesiyle daha çok gayrimüslimlere ait kısımlar gecekonduya dönüşmüştür. Mahalleye ilk taşınmalar, 60'larda Kürtler tarafından "kan davası" olarak dillendirilen olaylardan

¹⁴ Engin Sarı, a.e.g. , s. 183

kaynaklanmıştır. Daha sonra 90'larda bölgede politik olayların hakim olmasıyla, köylerde yaşanan politik sorunlardan ve köy boşaltmalardan kaynaklanan göçle mahalleye taşınmalar artmıştır.¹⁵ Mahalleye insanların nasıl yerleştiği mahallede yaşayan görüşmecilerle yapılan diyaloglardan okunabilir.

“Mazıdağ'ın Dikyamaç köyünden geldik. 68 de geldik. Kan davasından dolayı geldik. 40 senedir burada oturuyorum. Tapu yoktu. Belediye bize bu arsayı verdi. Belediye o zaman Mehmet Saraçoğlu'nun elindeydi. Belediye bize müsaade verdi. 2 katlı evimiz var.” (Erkek, 58)

“Bakkalım. 8 çocuğum var. 94 senesinde köyü boşaltmamız gerektiği söylendi. Buraya Mardin'in Savur ilçesinin Serenli köyünden geldik. Köydeki hayvanları satıp bakkal dükkanı açtık. O zamanların Doğru Yol Partisi'nden Mahmut Sezer veriyordu bu evleri. Tapu vermediler ama belediyeye senet imzaladık.” (Erkek,45)

Yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla, Saraçoğlu Mahallesi'ne taşınan insanlar, “Eski Mardin”e değil de, mahalleye ilk yerleşen akrabalarının yanına yerleşmişlerdir. Mahalledeki insanların söylemine göre bu durum, hem “Eski Mardin”in sahibi olarak nitelendirilen Arapların dışlamalarından hem de akrabalarının yanında kendilerini daha güvenli hissetmelerinden kaynaklanmıştır. Mekânsal yerleşimler ve farklılaşmalarla ilgili sosyolojik açıklamalar, benzer insanların birbirine yakın yaşamaktan hoşlandıkları (ya da yalnızca birbirlerine yakın yaşadıkları) yönündeki indirgemeci yaklaşımın çevresinde dönmektedir. Bu yaklaşımlar beraberinde sorunsal benzer olanı tanımlamanın yanı sıra, insanların birbirlerine yakın oldukları için mi benzer oldukları, yoksa benzer oldukları için mi birbirine yakın yaşadıklarına dair soruları üretmektedir.¹⁶ Bu durum Bourdieu'nun habitus kavramındaki; farklı alışkanlıklara dayanan yaşam biçimlerinde insanların kendi kimliklerini yansıtan mekânlara olan ihtiyaçları ile ilişkilendirilebilir.¹⁷ Şöyle ki etnisite ve akrabalık bağları bakımından benzer olan insanların birlikte yaşam isteğiyle, somut olarak benzer olduklarını

¹⁵Engin Sarı, a.e.g. , s. 183

¹⁶David Harvey, “Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı”, 20. Yy. Kenti, (Der. Bülent Duru ve Ayten Alkan), İmge Yayınları, Ankara, 2002, s. 147

¹⁷Özlem Avcı, “Üretilen İslami Mekânlar ve Alternatif Tatil Mekânları”, Özneler, Durumlar ve Mekânlar, (Yayına Hazırlayanlar: İ. Emre Işık- Yıldırım Şentürk), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 140

düşündükleri tanıdıklarının yanına yerleşerek, kendi kimliğini yansıtan mekânlara ihtiyaç duydukları için Saraçoğlu Mahallesiindeki Kürtler Araplardan ayrıışlardır.

“Burası bizim için köy gibi. Çoğumuz akrabayız. O nedenle çok güvenli bir yer. Zaten insanlar hep balkonlarda saat 12’de bile dışarı çıkabiliriz. Çünkü burada herkes birbirini tanıyor. Eskişehir’e ve Yenişehir’e gitmiyoruz. Orada sosyal olarak bir şey yapamıyoruz.”(Kadın, 28)

“Eskiden başka mahalleye çıkamıyorduk. Çünkü Araplar bizi sevmez ve biz de Arapları sevmeyiz işin açıkcası. Eskiden Araplarla anlaşma sıkıntılarımız vardı. Şuanda sıkıntılar kalmadı çünkü bu mahalleden çekiniyorlar. Kürtler çoğaldı ve hem içerden hem dışarıdan korkuyorlar. Ama kin, nefret yok. Taziye olduğu zaman onlardan bazıları geliyor. Bizde gidiyoruz. Mahallemizde 10,15 tane Arap hane var.” (Erkek, 63)

Yapılan görüşmelerde ekonomik geçim kaynakları bakımından mahalleye bakıldığında, köydeki arazilerini ve hayvanlarını satarak mahalleye ilk taşınanların Mardin çevresindeki fabrikalarda çalıştığı okunmaktadır. Günümüzde ise mahalledeki insanların çoğu işsizlik sorunu yaşamaktadır. Gecekonducularda var olan ekonomik sorunlar bu mahalleye de yansımaktadır. Gecekondu bölgelerinin üzerine yapılan çalışmalarda, formel ve enformel süreçler olarak ayrılan ekonomik sistemde, gecekondu kesimleri enformel süreçler vasıtasıyla kentte bir yaşam sürer. Devletçi kalkınma tasarımında öngörülenler formel süreçler, devlet denetimine tabii tutulmayan, sosyal güvenlik kavramının geçersiz olduğu süreçler ise enformel süreçlerdir.¹⁸ Saraçoğlu mahallesi sakinleri de Mardin’de enformel ağlarda çalışan insanlardan oluşmaktadır. Çalışan kesimlerin büyük bir çoğunluğu Yeni Yol caddesinde esnafılık yapmakta ya da “yeni şehir”deki alışveriş merkezlerinde çalışmaktalar.

Saraçoğlu Mahallesi, Mardin’de “Kürt Sorunu” bağlamında ele alınacak olan eylemselliklerin ağır bastığı olaylara sahne olmaktadır. Mahalle, özellikle yoğun çatışma ve politik sorunların ağır bastığı dönemlerde mitingler ve eylemlere ev sahipliği yapmaktadır. Büyük bir çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu mahalle medya kaynaklarında kimi zaman suç ve terörün ağır bastığı tehlikeli, zararlı, yıkıcı gibi

¹⁸Oğuz Işık- Melih Pınarcıoğlu, “İstanbul’da Kentsel Ayrışma: 1990’dan 2000’e Neler Oldu?”, Gecekondu, Dönüşüm, Kent, (Yayına Hazırlayanlar. Serap Kayasü- Oğuz Işık- Nil Uzun- Ebru Kamacı), ODTÜ Fakültesi Basım İşbirliği, Ankara, 2009

kavramlarla tanımlanır. HDP (Halkların Demokrat Partisi) partisine yakın düşüncede olan haber kaynaklarında ise mahalle örgütlü yapısıyla örnek teşkil eden, direniş ve isyan pratiklerini hissettiren özgürlük barındıran bir mahalledir. Örneğin kimi haberlerde “*Newroz kutlamalarının, HDP mitinglerinin yapıldığı, Kürtçe halayların çekildiği*”¹⁹ bir mahalle anlatılırken, kimilerinde “*gençlerin taş ve çöple yolları trafiğe kapadığı, terör örgütü elebaşısı için yürüyüş düzenlendiği*”²⁰ bir mahalle olarak anlatılır. Dışarıdan bir gözlemin sınırları altında nitelendirilip, belli bir kimlikle anılan mekân, kullanıcılar ve iktidar tarafından sabitlenen deneyimler ve söylemlerle temsillere dönüşür. Bu temsiller bir de kullanıcıların dilinden şöyle aktarılmaktadır.

“Mahallenin yüzde 90’ı yurtseverdir. Belli bir siyasi ideolojinin tabanıdır. Devlet de bu tabanı bir şekilde dağıtmak istiyor. Siyaset Avrupa ülkelerinde insanları aydınlatan, sorunları çözme aracıyken, burada bir gencin siyasete yönelmesi devlet için problemleri görülmüyor. Politika sorunları çözme aracıdır. Mahallemizde sürekli polis baskınları oluyor. Aktif insanları pasif etmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Mahalledeki insanların arasına güvensizlik sokuyorlar. Biz mahalle yaşamından memnunuz yeter ki bize dışarıdan bulaşılmasın.” (Erkek, 34)

“Ben 9 senedir bu mahalledeyim. Önceleri yukarı Mardin’de otuyordum. Burası siyasi açıdan mahalle baskısının yüksek olduğu bir yer. Yukarıdaki mahallelerde ben komşumun kime oy verdiğimi bilmezdim. Ama burada herkes HDP’ye oy vermek zorunda. Boykot zamanında ben oy vermiştim. Komşular ve bakkal bana tepki göstermişti. Bu durumdan memnun değilim. Eşimin ailesi burada olduğu için biz buraya taşındık.” (Kadın, 27)

Kent için üretilen temsiller ve kent içinde yaşananlar birbirlerinden çoğu zaman ayırırlar. Bu nedenle kentin sahiplenilmesi olgusu Saraçoğlu Mahallesi üzerinden okunduğunda tek bir kalıp ve söylemle değil de, birden fazla perspektifle incelenerek irdelenebilir. Şu anda kentsel dönüşüm kapsamına alınan Saraçoğlu Mahallesi’ni iktidar ilişkileri ve mekânın sahiplenilmesi bakımından inceleyebilmek için, “kentsel dönüşüm,” “kent hakkı” ve “temellük” olgularına bakmak gerekmektedir.

¹⁹ <http://mardinhabergazetesi.com/haber/mardindenevrozatesierkenyakildi-9942.html>, 17.03.2015
<http://www.yuksekovahaber.com/haber/kurt-halki-ozerklik-istiyor-36467.htm>, 25.08.2010
<http://www.mardinvizyon.com/haber-nevroz-saracoglundakutlandi-4434.html>, 26.01.2016

²⁰ <http://www.haberlermardin.com/haber/124/kiziltepe-ve-artuklu-karisti.html>, 19.12.2015
<http://www.sondakika.com/haber/haber-ak-parti-mardin-kadin-kollari-baskani-saldiriya-7378855/>, 03.06.2015

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM

“Perinzia’nın kuruluşunda uygulanacak normları belirlemek üzere davet edilen gökbilginleri, mekânı ve zamanı yıldızların durumuna göre saptadılar: biri güneşin izlediği yola, diğeri göklerin etrafında döndüğü eksene göre, birbirini haç gibi kesen dekuman ve kardo hatlarını çizdiler, kent haritasını burçlar kuşağının on iki evine göre, her tapınak ve her mahallenin iyi yıldızların etkisini en doğru alacağı şekilde böldüler, gelecek bin yıl içinde her birinin tam ortasına bir ay tutulması almasını hesaplayarak surlar üzerinde kapıların açılacağı noktaları saptadılar. Perinzia yıldız dolu bir gökyüzünün uyumunu yansıtacaktı, bunun için güvence verdiler; doğanın mantığı ve Tanrıların lütfü biçimleyecekti sakinlerin yazgısını.”²¹

Yukarıdaki alıntı Calvino’nun “Görünmez Kentler”inden biri Perinzia’nın kuruluşu hakkında. Perinzia kentinin belirli hatlar ve kodlarla hep aynı izleri taşıyan “göksel düzen” gibi bir sistem öngörülerek kurulduğu anlatılıyor. Bu sistemde niceliksel hesaplamalar çok önemli bir faktör. Kent gökyüzündeki güneşin, ayın ve yıldızların düzenli olarak işleyen hareket çizgilerinin yeryüzündeki temsili niteliğinde. Bu düzen ve planlamanın amacı ise, Tanrının gücünü kente hissettirmek olarak okunabilir. Calvino’nun bu kent anlatımındaki Tanrı, günümüzde kentleri planlayan ve insanların yaşamını programlayan iktidar denilen kurumlarla eşlenebilir. İktidarla anlatılmak istenen ise hiyerarşik bir iktidar sistemi olarak öngörülen toplumsal yaşamda en üstte yer alanlardır. Anlatıda, iktidar kentte yaşayanların dışına çıkarılmış ve gökyüzüne alınmış bir güç. İktidar, kenti belli amaçlara hizmet etmek için düzenleyen, insanların gündelik yaşamına doğrudan etki etme isteği taşıyan totaliter, dışsal ve bütünleştirilmiş bir güç sarmalı. Perinzia kentinde bu güç ve iktidar sarmalı aşkınlığa, Tanrısallığa bağlanıyor. Gök bilginleriyle nitelenen, düzen koyma işlevinden sorumlu çalışanlar ise günümüzün mimarları ve şehir plancıları ile eşlenebilir. Günümüzde, mimar ve şehir plancıları kentleri olması gereken amaçlar ve istekler ışığında kurma yetkilerini ellerinde bulunduran aktörler olarak tanımlanır. Perinzia’nın kuruluş anlatısının devamına bakıldığında yapılan düzenleme ve planlamaların amacına ulaşamama durumu okunuyor. Kentte istenen tarzda ideal insanlara değil de, sakatlara, cücelere, kamburlara, şişmanlara ve sakallı kadınlara rastlanıyor. Bu durumun suçluları ise Perinzia’lı gök bilginlerinin yaptıkları yanlış hesaplamalar olarak aktarılıyor. Yapıldığı düşünülen yanlışlıkta aslında iktidarın değil, gök bilginlerinin yani günümüz tabiriyle

²¹Italo Calvino, Görünmez Kentler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 184

yöneticilerin ve şehir plancıların hatasına dem vuruluyor ve Perinzia için “*canavar kenti*” tabiri kullanıyor.²²Burada iktidar olarak nitelenen aktörlerin kendilerini aklamak için suçu görünür temsillere ve kentin alt kesimlerine attığı görülüyor. Calvino’nun Perinzia anlatımından iktidar aktörlerinin kent düzenlemeleri ve uygulamalarının nasıl bir politik sistem olduğu okunabilir.

Perinzia kenti anlatımındaki gibi, günümüzde iktidar odakları (devlet, din, sermaye sahipleri gibi) kendilerini toplumdaki soyutlayarak düalist bir sistem yaratımı oluşturmaktadır. Bu durum iktidar ve kentte yaşayanlar olarak ortamda sadece ikili aktörün var olma durumu olarak tahayyül edilmektedir. Bir tarafta özne niteliğindeki siyasi iktidarla öbür tarafta onun nesnesi olan toplumdaki oluşan ikili bir toplumsal yapı varsayımı söz konusudur. Bu varsayımla aslında çok girdili ve çetrefil olan toplumsal-siyasal iktidar ilişkisi kopmaz ve dolaysız bir bağ olarak kutsallaştırılmaya çalışılmaktadır.²³Böyle bir iktidar, karmaşa ve çelişkileri inkar ederek toplumun taleplerini yerine getirmekten başka bir şey yapmadığına inanan ve kentlerdeki icraatlarla kentlilere düzen ve fayda sağlamayı hedeflediğini vurgulayan bir iktidardır. Toplumun ne isteğini halihazırda bildiğini düşünen ve düşündürten iktidar sistemi, kentteki yaşamı kısıtlama ve terbiye etmeye çalışmaktadır. İktidar odakları, toplumsallığı açıklanabilir, tanımlanabilir bir tekil etmen olarak görerek, kentleri düzenleme, planlama ve yaşam döngüsünü kurgulama argümanları üretmektedir. İktidarın kentteki düzensizliği düzenleyen argümanlarından biri “Kentsel dönüşüm”dür.

Kentsel dönüşüm Roberts’in tanımıyla; “*çökme ve bozulma içinde olan kentsel mekânın, yaşam kalitesini arttırmak amacıyla ekonomik, fiziksel, toplumsal ve çevresel koşullarını iyileştirme odaklı bir yeniden düzenleme, yeniden yaratma, yeniden doğuş, yeniden geliştirme veya imar, yeniden yapılandırma, koruma, soylulaştırma*”²⁴ şeklinde açıklanmaktadır. Bu şekilde kentsel dönüşüm olgusu, toplumsal yaşamı düzenleyen ve

²²Italo Calvino, a.g.e. , s. 184

²³Uğur Tanyeli, “*Transformasyon/Malformasyon, Kitle Bezemeleri ve Protezler Üzerine*”, Dosya 28, 2012

²⁴Peter Roberts, “*The Evolution Definition and Purpose of Urban Regeneration*”, (Der. Peter Roberts - Hugh Sykes), Urban Regeneration, New Delhi: Sage Publications, London, 2000

onu belli bir ekonomik sistemin içinde katkı sağlamaya iten uygulamalar olarak düşünülür, zorunlu bir durum olarak algılanır ya da algılatılır. Çünkü aslında kent yaratımında amaç, kontrol ve denetimlerle düzenli işleyen bir zincir sistemiyle devamlılık kazanan, gelişen mekânlar zinciri oluşturmaktır. Yaratılan zincirde kimi durumlar da kopukluklar, taşmalar, çözümler meydana gelmekte ve bu durum kentteki yaşam standartlarını olumsuz etkileyen faktörler olarak nitelenmektedir. Bu olumsuzlukları, getirilen yeni kent planlamaları ve mekân uygulamaları ile gideren, var olan genel sisteme entegre eden düzenlemeler, kentsel dönüşümün gerekliliğini dile getirmektedir.

19. yüzyıldan bugüne uygulanan kentsel dönüşüm politikaları, fiziksel ve toplumsal bozulmalara karşı müdahale şekillerini içermekte. Özellikle, Endüstri devrimi sonrası sanayi kentleri; kalabalıklaşan kent nüfusu, çevre kirliliğine maruz kalınma, sağlıklı yaşam standartları gibi söylemlerle tanımlanmakta. Bu söylemlerin yaratımıyla birlikte kendini kenti yönetme ve düzenleme motoru vazifesinde gören iktidar odakları, kentsel dönüşüm politikaları üretmiştir. Örneğin; doğayı tekrar kente kazandırma amacı taşıyan “Park Hareketi” ile 1844’te Liverpool’da Birkenhead Parkı, 1845’te Londra’da Victoria Parkı, ve 1863’te de New York’ta Central Park yapılmıştır. Bu park hareketleriyle kent merkezlerinde geniş bulvarlar açılmıştır. Kentsel yenileme çalışmaları denilen bu tarz uygulamalar aslında iktidarın kentte kendi gücünü ispatlama girişimleri olarak okunabilir. 20. yüzyılın ilk yarısında İngiltere’deki “Bahçe Kent Hareketi” ve “Yeni Kentler Hareketi”ne paralel olarak gelişen “Modernist Hareket”, kentlerdeki yenileme stratejilerine öncülük etmiştir.²⁵ “Modernist Hareket” kentin sağlıklı kısımlarının yıkılması, daha fazla yeşil alan ve yüksek kütlelerle yeniden planlanması üzerine kurulmuştur. Bu hareketin ortaya çıkışı ile Avrupa’da Paris başta olmak üzere pek çok kent yıkılıp, modernist ilkelere göre yeniden yapılmıştır. Modernist ilkeler ise modern oluşumları belirli kıstaslarla sınırlandıran bir düşünce sistemi üreterek, kentleri de belli başlı kurallar ve planlamalarla aynılaştırmaya çalıştıran ilkelere dir. Modernist ilkelerle tüm dünyada ideal bir kent düzen oluşumu kendini hissettirmiştir. İdeal kentle anlatılmak istenen düzenli, kontrollü, üretim-tüketim ilişkileri aynı rutinle ilerleyen

²⁵ Derleyen: Derya Karadağ, “Kentsel Dönüşüm”, <http://v3.arkitera.com/spotlight.php?action=displaySpotlight&ID=67>, Ocak, 2008

homojen bir kent oluşturma pratiğidir. İktidar odakları, bu pratiklerle kentsel dönüşüm gibi şehircilik politikaları üretir.

İktidar aktörleri kendilerini tek dönüştürücü güç, toplumu tekil ve türdeş, kenti ise aşırı organize olmuş, çok tanımlı ve çok kodlanmış olarak görmektedirler. Kentin kendinden süregelen dönüşümünü yok sayarak, kendi dönüşüm pratiklerini dayatan bir sistem oluştururlar. Bu sistem, toplumun birbirinden farklı talepler, amaçlar, kaygılar, yaşam biçimleri üretme iktidarını bir potansiyel olarak ortadan kaldırma hedefindedir. Bir suç ortaklığı sistemi üretir. Herkesi benzer çıkarlarda bütünleştirerek, itirazsız çalışan bir ikna ve rıza mekanizması üreterek, mutenasız ve çatışmasızlık içinde kente müdahale gücünü kendinde bulur. Bu durumda toplumda bu yapılanları yüceltme, olumlama tepkiselliği kendini hissettirir. İktidar, zihinlerde kurucu ve yapıcı bir güç olarak görülerek, kentteki ana dönüştürücü mekanizma olarak kabullenilir. Böylece iktidarın yaptığı değişim ve dönüşüm politikaları karşıt iktidarı ürettiğinde, toplum kendine karşıt ideolojinin içinde yer bulmaya çalışarak, iktidara karşı isyanları ve devrimleri üreterek değişim sarkacında kendi öznelliğini fark ettirir. Yapılan isyanlar ve devrimler kentteki yönetsel kabukları kırılmasını sağlayan, deformasyona uğratan faaliyetlerdir. 1960'lerden sonra alevlenen kentsel krizle birçok kent ayaklanması ortaya çıkmış ve "kent hakkı" kavramı gündeme gelmiştir.

Kent, Lefebvre'nin deyimiyile "*yüzleşmelerin ve çatışmaların yeri, çelişkilerin birliği*"²⁶dir. İktidar aktörleri kent üzerindeki düzen, disiplin ve denetimi sağlamak için ürettiği şehircilik politikalarıyla çelişkilerden kaçınmakta ve sözde uyuma erişmek için toplumsal bağları parçalamayı tercih etmektedir. İktidarın amacı bu şekilde kendisine bir maske, bir strateji ve bir sosyal-mantık üretmektir. Şehircilik denilen argümanla mekânı bir sanat eseri olarak öne süren iktidarın amacı politik bir mekânı biçimlendirmeye çalışmaktır. Şehircilik yaptırımlarından biri olan kentsel dönüşüm, "*yaratıcı yıkım*" yöntemiyle sınıfsal bir boyut arz eder ve soylulaştırma terimini kullanır.²⁷ Soylulaştırma Marcuse'nin tanımıyla yüksek gelirli hanelerin bir kısmının şehir

²⁶Henri Lefebvre, *Kentsel Devrim*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 168

²⁷Henri Lefebvre, a.g.e., 2013, s. 168

merkezine yönlendirilmesidir.²⁸ Bu durum, konut bedelleri ve kiralari da yükselterek, dar gelirli insanlari yerinden eden mekân politikasidir. Mekânin kendisi tümüyle mübadele değerine indirgenerek, üretimin en genel nesnesine dönüşür ve artı- değer stoklarını oluşturur. Bu stokların kullanımı ise burjuva kesimlerince kar ve kazanç ürünü olarak temsiliyet kazandırılarak soylulaştırılır. Bu süreçten ilk ve en fazla etkilenen çoğu kez yoksullar, yoksunlar, siyasi iktidarın marjinalleştirdiği kesimler, Calvino'nun Perinzia kentinde anlattığı sakatlar, cüceler, kamburlar, şişmanlar ve sakallı kadınlar olmaktadır. Paris planlaması örneğinde; Haussmann eski yoksul semtlerini yıkarak kamu yararına kullanmış ve bunu medenileşme, çevrenin ıslahı ve kentsel yenileme adına gerçekleştirmiştir. İşçi sınıfının büyük bir bölümünün ve diğer isyankârların Paris şehir merkezinden kaldırılmasını istemiş ve böylece bunların kamu düzeni, kamu sağlığı ve siyasi iktidar açısından yarattığı tehdidin önüne geçilmesini amaçlamıştır. Bu şekilde Haussmann'ın düzenlemeleri, belirli kar amaçları güden kentsel bir form yaratma ve kenti tanımlı dev yapı adalarına tıktıştırarak disipline etme girişimidir.²⁹ Türkiye'deki kentsel dönüşüm olgusu dünyadaki uygulamalardan farklı mıdır? Nasıl cereyan etmektedir?

3.1. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm

Türkiye'de kentsel dönüşüm, dünyadaki kentsel dönüşüm uygulamalarının etkisiyle, ekonomik ve politik nedenlerle gündeme gelmiştir. 1950'lerden bugüne kentlerde kentsel dönüşümün üç farklı döneme göre farklılaştığı gözlemlenmektedir. İlk dönem ekonomi politikasının yaygınlaştırıldığı ve sanayileşmenin yaşandığı 1950 ve 1980 yılları arası dönemdir. Ekonomik ve politik nedenlerden dolayı, köyden kentte ve kentlerden büyük kentlere doğru göçler artmıştır. Bu durum, büyük kentlerin hızla büyümesine ve gecekondulaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde en önemli kentsel dönüşüm kent çeperindeki boş arazilerin gecekondulu mahallelerine dönüşmesi ve daha sonra bu mahallelerin sağlıklaştırılması denilen uygulamalar ile, apartmanlaşarak yeniden yapılandırılması veya temizlenerek rant amaçlı farklı nüfus gruplarına yönelik yenilenmesi şeklinde olmuştur. İkinci dönem büyük kentlerin dışa açık liberal

²⁸Peter Marcuse, *Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City*, 28 Wash. U. J. Urb. & Contemp. L. 195, 1985.

²⁹David Harvey, *Asi Şehirler*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2012

ekonomiden ve küreselleşmeden etkilendiği 1980 ve 2000 yılları arasındır. Bu dönemde metropoliten kentlerde iki önemli değişim gözlemlenmiştir. Bir yandan kent içinde ruhsatlı ve ruhsatsız yapılanma meydana gelmiş, öte yandan üst-gelir gruplarının yerleşim alanları kent merkezlerinin dışına yayılmıştır. Dönüşüm uygulamaları, alt gelir gruplarının kentin merkezi alanlarını boşaltması ve kenti üst gelir gruplarına devretmesi şeklinde süregelen çalışmalar olarak vuku bulmuştur. Açıklaması ise, yaşam kalitesi düşmüş ve riskli alanların yenilenmesi, sağlıklılaştırılması veya yeniden canlandırılması şeklinde olmuştur. Son dönem, yani 2000’li yıllar, yerel yönetimin özel sektörle işbirliğinin hız kazandığı ve ilk defa “dönüşüm”ün strateji olarak tanımlandığı dönemdir. Dönüşüm stratejisi sadece kentsel yenileme olarak tanımlanmış ve bu yaklaşım farklı kent parçalarının farklı kullanımlara dönüştürülmesi için uygulanmaya başlanmıştır.³⁰

Türkiye’de özellikle 1950’lerden bu yana siyasetçiler tarafından kentlerin “büyük bir köy” haline geldiği aktarılmakta ve bu durumdan yakınılmaktadır. Sorunu çözme işlemi ise siyasetin perspektifinden kentleri köyden ayırmaya yani kentsel dönüşüm uygulamalarına düşmektedir. Kentler düzensiz, başıboş, başına buyruk olarak tasvir edilerek kentsel dönüşüm, sızıntıları toparlama ve bir çuvalla dışarı çıkarma ya da çuvallın renginin ve malzemesinin değişmesi işlemleri gibi geçici çözüm işlemleri olarak gerçekleştirilmektedir. Günümüzde gecekonduların apartmanlaşmaya dönüşü çuvalların farklı paketlere dönüşmesi olarak okunsa dahi, iktidar odaklarının istedikleri bütünsellik içeren kontrol ve düzenleme uygulamalarının dışında bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Kentlerin sadece belirli kısımlarını düzenleyerek istenilen forma geleceğini dayatan söylemlerle kentlerin yapısına bakıldığında, aslında istenilen forma dönüşmesinin imkansızlığı dikkat çekmektedir. Örneğin Ankara’da çuvallanarak dışarı çıkarma ve yeni paketleme üretim işlemleri ile kentin istenilen makro forma ulaşması 1980 yılında çok zorlu bir süreçtir. Çünkü Keleş³¹ tarafından yapılan vurguya göre, 1980 yılında Ankara’nın % 72.4’ü gecekonduda oturmaktaydı. Kentin büyük bir çoğunluğunu oluşturan sızıntılar aslında bir okyanus misali kenti var etmektedir. Yok

³⁰Anlı Ataöv- Sevin Osmay, *Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım*, 2007

³¹Ruşen Keleş, *“Nüfus, Kentleşme, Konut ve Konut Kooperatifleri”*, Konut 81, Kent Koop. Yayını, Özgün Matbaacılık, Ankara, 1982

edilmesi gereken, kirli, işe yaramaz gecekonduları Latife Tekin³² kitabında şöyle anlatılmıştır: “*Olmayan, kaybedilmiş evlerin ifadesi... Aslını arayan kırılıp küçülmüş bir şekil, görünmez bir aynayla çoğaltılmış, yere göğe yansıtılmış gibi...*” Tekin’in ifade ettiği evler olan gecekondular her yere yayılmıştır. Öyle ise kentteki çoğunluğu oluşturan evlerdeki yaşayanlar kentin sahipleri mi? Kentsel dönüşüm uygulamaları neyi amaçlamaktadır?

Kentsel dönüşümü gerçekleştiren aktörler Türkiye’de merkezi bir kanalı oluşturmaktadır. İktidarın toplumu tektipleştirerek istediği şekilde düzenleme sistemi şeklinde kendini gösteren ikili iktidar olgusu Türkiye’de kendini tek kanala akan güç sistemi olarak hissettirmektedir. Merkezi bir güç olarak kendini dayatmakta ve toplum tarafından öyle algılanmaktadır. Çünkü iktidar-toplum ilişkisinde oy verme mekanizması tek siyasal meşruiyet parametresi denilebilir. Çoğunluk oyunu alanlar her eylemlerini başka bir endişeye kapılmadan meşru ve haklı görmekteler. Merkezi iktidarın çok baskın olduğu, başka siyasal örgütlenmelerin bulunmadığı bir toplumda iktidar odağının toplum tahayyülü de tekilleşmektedir.³³ Toplum iktidarın kendisi için her zaman en iyisini düşündüğünü ve yaptığını varsaymakta. Kentteki uygulamalar düzenin, temizliğin ve daha sağlıklı yaşam koşullarının gelmesi için yapılmaktadır. İktidar üreten, yaratan ve koordine eden fakat ulaşılmaz güç olan bir hayalet olarak düşünülebilir. Bu hayalet insanların içine sinmiş erksel bir normatizm olarak okunabilir. Bu erksel normatizmle birlikte kente sahip olma durumu bir suskunluk, itirazsız bir rıza ve ikna mekanizması üreten iktidarın yarattığı hayaletle kendi kanalına aktarılmaktadır.

Türkiye’de gerçekleşen ya da gerçekleşmesi gerekli görülen kentsel dönüşüm uygulamaları genellikle yoksul ve marjinal kesimlerin yaşadığı alanlarda uygulanmaktadır. Eski sakinlerin yerinden edilip yerine üst sınıfların ya da küresel/yerel sermayenin yerleştirildiği stratejiler öngörülmüştür. Dönüşüm alanı olarak belirlenen yerler, yoksul/marjinal kesimlerin yaşadığı yerler olmasının yanı sıra kent merkezine yakın ya da sermayenin göz koyduğu alanlardır. Bu alanlarda gerçekleşmesi öngörülen dönüşüm uygulamaları yoksul/marjinal kesimlerin kötü yaşam koşullarının

³²Latife Tekin, “*Camileri Kibrit Kutusu*”, Yazarların İstanbul’u, Merkez Kitapçılık, İstanbul, 2007, s. 151

³³Uğur Tanyeli, *a.g.e.*, 2012

iyileştirilmesinden çok, rantı yüksek alanlara, sermayenin sahip olma kaygısı olarak okunabilir. Dönüşüm alanlarının eski sahipleri kentsel dönüşüm projeleri tamamlanınca, kentin farklı ve uzak bölgelerinde yapılan düşük kaliteli, tek tip, çok katlı konutlara yerleştirilmektedir. Bu süreçte eski evlere bir değer biçilmekte, yeni konut fiyatlarından bu değer düşülmekte ve insanlar büyük oranda borçlandırılarak yerlerinden edilmektedirler. Aylık taksitlerle borçlandırılan bu insanlar, taksitlerini ödeyememeleri durumunda yeni konutlarından da çıkartılmakta ve evsiz bırakılmaktadırlar. Yerlerinden edilen bu insanlara sunulan bir diğer teklif ise, dar ve orta gelirli vatandaşların konut ihtiyacını taşıyan bir kamu kuruluşu olarak oluşturulan TOKİ'den (Toplu Konut idaresi Başkanlığı) satın aldırılan yeni evleri üzerindeki haklarını üçüncü kişilere devretmeleridir. Bu durum, kentsel dönüşüm projelerine yönelik üst söylemlerde yer alan; “*insanları kötü yaşam koşullarından kurtarma ve yaşanabilir konut sahibi yapma*” ifadesini de anlamsızlaştırmaktadır. Bu noktada denilebilir ki, mekânı dönüştürmeyi hedefleyen kentsel dönüşüm projeleri aslında mekândakileri dönüştürme çabası gütmektedir.³⁴ Örneğin İstanbul'da Romanlarla özdeşleşen Sulukule'de gerçekleştirilen kentsel dönüşümde mahalleler orta ve yüksek sermayeli müteahhitlik şirketi aracılığıyla teknik açıdan çok daha kaliteli ve yoğun olarak tabir edilen tek tip konutlarla yeniden inşa edilmiştir. Eski mal sahipleri sefil konutlarının yerine, yeni, temiz ve sağlıklı konutlar edinmişlerdir. Fakat Romanlarla anılan Sulukule artık kalmamıştır. Kentin uzak alanlarına yerleştirilen Romanlar yeniden kendi mekânlarını üretebilirler fakat var olan mekânlarından farklı bir şekilde, kendi iradeleri dışında bir dönüştürülme süreci içerisinde.³⁵ Mardin'in Saraçoğlu mahallesi, iktidar aktörlerinin dönüştürme politikasının vuku bulduğu bir yer olarak Türkiye'deki iktidar mekanizması ve dönüştürme politikaları bağlamında okunabilir.

3.2. Saraçoğlu Mahaltesinde Kentsel Dönüşüm

Saraçoğlu mahallesi, afet riski altındaki alan ilan edilerek 2013 yılında Mardin'deki kentsel dönüşüme tabii olan mahallelerden biri. Toki, Mardin Valiliği ve Mardin Belediyesi işbirliği ile ilan edilen kentsel dönüşümle, haberlerde kendinden “*Mardin*

³⁴Cem Ergün, “*Kentsel Dönüşüm ve Sulukule Çocuk Atölyesi*”, Toplum ve Demokrasi, Sayı:3, İstanbul, 2008, s. 256-257

³⁵Uğur Tanyeli, *a.g.e.*, 2012

kalesi eteklerindeki betonarme ve çarpık yapılar” olarak bahsettiren mahallede “680 bina, bin 260 konut” yıkılma kararı altındadır. Mardin’i kentsel dönüşümle 100 öncesine götüreceğini dillendiren iktidar sahipleri, yıkılan yapıların yerine “*Mardin’in tarihi silüetine uygun 500 konut*” yapacaklarını iddia etmektedirler. Ayrıca “*mahallede yaşayanlar için Toki Mardin’in uzak mahallelerinde 3 bini aşkın konut*” yapma söyleminde dir.³⁶ Protokollerin imzalanmasına rağmen beklentiye alınan uygulama özellikle Belediye yönetiminin değişimiyle yani AKP’den (Adalet ve Kalkınma Partisi) HDP’ye (Halkların Demokratik Partisi) geçmesiyle şuanda bekleyiş içerisinde dir. Mahalle yaşayanlar ise kentsel dönüşümden kulaktan dolma bilgilerle haberdardır. Saraçoğlu mahallesindeki kentsel dönüşüm politik ve ekonomik argümanlarla okunabilir.

Kent yüzleşmelerin, çatışmaların mekânı ve çelişkilerin birliğini olarak kendini yeniden üretir. Saraçoğlu mahallesinde ise bu durum, Kürt kimliğinin mekânlara yansmasıyla ve Mardin’de Lefebvre’nin deyimiyile heterotopik bir mekân üretmesiyle görülmektedir.³⁷ Mahalle, Mardin merkezde yapılan mitinglerin, eylemlerin, Kürtlerle ilgili politik, kültürel etkinliklerin ve neticesinde devletle, polisle yapılan çatışmaların yer aldığı bir mekân olarak suç ve terörün baskın olduğu; tehlikeli, zararlı, yıkıcı gibi kavramlarla nitelendirilmektedir. İktidar aktörlerinin, birçok yerde kamplaşma yaratıp kendi içinde kendini eritmesini sağladığı, politikalar ürettiği Saraçoğlu Mahallesi gibi mekânları kimi zaman kontrol edemediğini ve dönüşüm gibi argümanlarla kendi isteği doğrultusunda düzenlemeye çalıştığı görülmektedir. Bu durumun olması için gereken şehircilik ve planlama politikaları merkezden çıkmakta ve kenti arzu edilen bir mekâna dönüştürmeye soyunmaktadır. Şehircilik politikaları, çelişkilerden kaçınmak, sözde uyuma erişmek adına toplumsal bağın parçalanmasını tercih etmektedir. Lefebvre şehirciliği bir maske olarak ifşa etmek gerektiğini belirtir. Çünkü şehircilik devletin ve politik eylemin bir maskesi ve bir sosyo-mantık içinde gizlenmiş çıkarların aracıdır.

³⁶<http://www.mardinlife.com/saracoglu-ile-ensar-mahallesi-riskli-alan-olarak-rapor-edildi-haberi-10136> , 03.03.2013

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/toki-mardini-dunya-mirasi-listesine-sokacak,ZXRf2-Jt7UGy8RuV-6ZbCQ>, 10.04.2012

<http://www.worldheritageturkey.com/tr/detail/18/miras-dnyas/335/namik-kemal-dolenekenbrtoki-mardini.html> , 20.04.2012

³⁷Henri Lefebvre, a.g.e. , 2013

Şehircilik her ne kadar mekânları bir sanat eseri olarak teknik nedenlerle biçimlendirmeye çalıştığını öne sürse de aslında bir politik mekânı biçimlendirmeye çalışır.³⁸

Mardin'de tarihi yerleşimin altında yer alan Saraçoğlu Mahallesi bir yandan da ekonomik çıkarlar doğrultusunda yıkıma uğratılmakta. Çünkü turizm kentine dönüştürülecek bir kent olan Mardin kentini kurgulamak, düzenlemek belli kesimlerin himayesinde gerçekleşmekte. Devlet ve siyaset sistemine bakıldığında, kapitalizmin siyaseti, artı sermayenin üretilmesi ve soğrulması için sürekli karlı sahalar bulma ihtiyacı tarafından belirlenmektedir. İktidar kentin her alanından sürekli bir kar amacı gütmek üzere çeşitli denetimler, düzenlemeler ve uygulamalar sistematize etmektedir.³⁹ Mardin Valisi Turhan Ayaz, Kudüs ve Venedik'ten sonra dünyanın üçüncü sit alanı olan Mardin'in taş yapılarına yeniden kavuşturulması gerekliliğini dillendirmiştir (Fotoğraf 2).⁴⁰ Saraçoğlu mahallesi, tarihi silüetle uyuşmayan sağlıksız, çarpık ve güvensiz yapılar olarak tanımlanarak dönüşüm gerekçeleri üretilip pazarlanmaktadır. Smith'e⁴¹ göre kent merkezlerinde asıl şekillendirici olan artan arazi değerleri ile eskiyen konutların düşen değerleri arasındaki rant aralığıdır. Kentsel dönüşüm projeleri bu rant aralığının kazanım esaslarını hazırlamakta, önerilen dönüşüm modelleri de aslında kimin ne kadar rant alacağına sınırlarını çizmektedir.

Fotoğraf 2:Gazete kaynaklarında yayımlanan, Mardin'de kentsel dönüşüm sonucunda yapılması düşünülen TOKİ konutları

³⁸Henri Lefebvre, a.g.e. , 2013, s.168

³⁹Henri Lefebvre, a.g.e. , 2013, s.49

⁴⁰<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=114196>, 27.09.2011

⁴¹NeilSmith, “Gentrification, the Frontier and The Restructuring of Urban Space” in Fainstein, Susan, Readings in Urban Theory, Blackwell, 2002

4. KENT HAKKI VE TEMELLÜK OLGULARI

Kentsel dönüşüm, yenileme, canlandırma gibi pratiklerle kendi kentini yaratmaya soyunan iktidar aktörlerine, kentte yaşayanlar nasıl tepki göstermişlerdir? Bu soruya cevaben hak talebi, kent hakkı gibi argümanlara ve bunların üretilme süreçlerine bakmak gerekmektedir.

4.1. Hak Kavramını Yeniden Düşünmek

Hak sahibi olmak, bir şey yapmaya yetkili olmak ya da bir şeyi talep edebilmek demektir. Hak kelimesinin kelime anlamı; *“insan varlığına, bir kimseye var olan yasalarla, evrensel beyannameler ya da en azından sözlü bir gelenekle tanınan belli şekillerde hareket etme özgürlüğü, yetkisi ya da imkanı”*⁴² olarak tanımlanmakta. Hukukçular, hak kavramını bir insanın arzu ve istekleri doğrultusundaki şeyleri yapma ya da yapmama serbestliğini anlatan özgürlük kavramından daha geniş olduğunu dile getirmektedirler. İlk hukuk düşünürlerinden Grotius ve Pufendorf'a göre hak kavramı, ahlaki nitelikli bir yetkidir. Toplumsal oluşumlardan önce varolan doğa durumunda herkes özgürdür. Fakat toplumsal sözleşmelerin yapılmasıyla birlikte toplum üyeleri doğal özgürlüklerinden vazgeçerek egemen gücün emirlerine uymanın ahlaki bir yükümlülük olduğunu kabul etmişlerdir. Sözleşmeler ile bir kişi belirli bir özgürlükten vazgeçer ve diğer bir kişiye kendisi ile ilgili olarak ahlaki yetki denilen yetkiler tanır. Haklar, toplumsal sözleşmeyle pozitif hukuka dönüşür.⁴³ Hukuk kuralları başlangıçta toplumsal yaşamda zorunlu ve gerekli bir oluşum olarak görülerek ortaya çıkar, daha sonra “hak istemi” olarak somutlaşır. Hak istemi zamanla değişerek hukuk tekniği aracılığıyla uyulması zorunlu kurallar ve normlar halini alır. Hak isteminin kabul edilmesi ise hukuk sisteminin iç mantığıyla uyum sağlamasına bağlıdır.⁴⁴ Başka bir deyişle hak, sahip olunan değil, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı sınırları olan yetkilere dönüşür.

⁴²<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hak>, 11.10.2015

⁴³Adnan Güriz, Hukuk Felsefesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Yay. No 493, Ankara 1992, s. 130-131

⁴⁴İbrahim Kaboğlu, Dayanışma Hakları, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, Ankara, 1996

Hakların kullanılabilmesi durumu ise iktidar tarafından tanınması, onaylanması, uygulanması durumu insanların anayasa ve yasalarla bir arada toparlanan sistemlere uyumu ile gerçekleşebilir. Hukuk sistemiyle tanınan haklar; bireylere tanınan kabul, sınırlama, örgütlenme, düzenleme, yükümlülük ve yasak koyma gibi argümanlardır. Bu argümanlarla hak kavramının beyannameler ve belli şekillerde hareket özgürlüğü tanımlamaları ile aslında birileri tarafından belirlenen bir normlar sistematığı içinde, bireyler tümüyle bu norma göre hareket edebilir, talepte bulunabilir ve arzularını buna göre kontrol edebilir. Tarihte Babil kralı Hammurabi'nin Tanrı sözü olarak ifade ettiği Hammurabi kanunları, hakların yazılı hale getirildiği ilk belge olarak anlatılır. Hammurabi kanunları, mülkiyet dağılımı ve adli yargılanmaların düzene getirilmesi olarak tanımlanır.⁴⁵ Fakat kontrol ve düzen mekanizması olarak öngörülen hak ve hukuk sistemi oluşumları sadece güçlüünün erkini dayattığı bir yazıt, söylemler bütünü değildir. Güç ilişkilerinin içindeki tüm bireylerin tepkiselliğinden, mücadelesinden ya da razı oluşundan ve anlaşmaya varmasından oluşan ve sürekli değiştirilebilen oluşumlardır. 1215 yılında İngiltere kralının yetkilerini sınırlayan Magna Carta Libertatum'dan (Büyük Hürriyet Fermanı) 1948 İnsan hakları Evrensel Bildirgesi'ne dek süre gelen, isyanlar, tepkiler, mücadeleler yanı sıra yapılan reformlar, hukuk sisteminde yumuşatmalar, yayınlanan yeni hak bildireleri günümüzde devam etmektedir.

Hakları temel haklar diye sıralandıran evrensel normlar; yaşam hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, düşünce ve fikirlerini bildirme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, seyahat özgürlüğü gibi söylemlerle varlık kazanır. Hakların somutlaşması ile birlikte zaten yaşam için var olması gerekli olan düşünce ve eylemler, dışarıdaki bir askıda tutularak hem iktidar kanallarını dışarıdan akıtan bir güce dönüştürmekte hem de evrensellik çemberiyle yaşam organizasyonu düzenleyen sürecinin önemli bir parçası olmaktadır. Kentlere ve insanların gündelik hayatlarına bakıldığında bu norm kalıplarının zihinlerde bir çember üretse bile oradan taşan ve yeniden anlam kazanan nitelikleri “kent hakkı” ve “temellük olguları” üzerinden okunabilir.

⁴⁵https://tr.wikipedia.org/wiki/Hammurabi_Kanunları, 01.01.2016

4.2. Kent Hakkı Mülk Sahibi Olmak mıdır?

Kent hakkı ilk olarak Henri Lefebvre tarafından 1968 tarihli *Le Droit à la ville* kitabında önerilen fikir ve slogan. “Kent hakkı” tabiri, 1960 sonlarındaki kentsel krize tepki olarak ortaya atılmıştır. Sanayileşmenin etkisi, vasıfsız olarak tabir edilen işçilerin bir üretim bandı oluşturarak, kitle üretimi ve tüketimi üzerine kurulu bir sistem olan “Fordizm”in yükselişi ve özel sektörün ağırlıklı olduğu ama devlet ve kamu sektörünün büyük role sahip olduğu bir karma ekonomik düzen olan “Keynesyen refah devleti”nin yükselmesi gibi nedenlerle kırdan kente göçler artmış ve mekânsal yapılanmalarda köksel değişimler meydana gelmiştir. Değişimler için iktidar, yaratmak istediği “modern kentler” için işlevselci şehir planlamaları ve “kentsel dönüşümler” ile karşılık bulmaya çalışmıştır. İktidarın hayat tarzlarını tektipleştirme ve gündelik hayatın düzenlenip sömürgeleştirmesine dayanan pratikleri hüküm sürmektedir. Lefebvre hem orta sınıf banliyölerinde, hem işçi sınıfı yerleşimlerinde emek sürecinin tektipleşmesine, işlevselleştirilmiş ve bürokratikleşmiş şehir düzeni yaratma girişimlerine ve gündelik hayatın normatifleştirilerek sınırlandırılmasına dikkat çekmiştir.⁴⁶ Meydana gelen kent krizinde iktidar odaklarına, 1960’ların sonlarında Fransa’nın Paris kentinde öğrenci hareketleriyle başlayan ve çoğalarak batı olarak tabir edilen çoğu kentte etkisini gösteren muhalif hareketler tepki göstermişlerdir. Bu hareketler sadece batı emperyalizmine, Vietnam savaşına ya da ayrımcılığın, marjinalleştirilmenin farklı türlerine karşı değil, insanların kentsel hayattan mahrum bırakılmasına, yerinden edilerek mağdur edilmesine, kendine has yapıların dokularının yok edilmesine karşı olup başka bir kent isteyen hareketlerdir. 1960’ların sonlarından başlayan mücadeleler günümüze kadar sürmektedir. 1970’lerin sonları ile 1980’lerin başlarında, İtalya’ daki Batı Almanya’ daki, Hollanda’ daki, Hatta İsviçre’deki birçok şehir, kent ayaklanmalar kent hayatının çeşitlilikten yoksunluğunun apaçık bir dışavurumudur. 1980’lerin ortalarında,Manhattan’ da, Lower Esat Side’ ın (Aşağı Doğu yakası) soylulaştırılmasına karşı savaş, 1996’ daki Toronto metropolitan grevi ya da 2008’ de Atina’ da alevlenen ayaklanmalar. Bunların yanında, son yıllarda Hong Kong, Pekin ve Seul gibi birçok önemli Doğu Asya şehrinde de sayıları hızla artan kent hareketleri görülmekte. 1980’ler ile 1990’larda Latin Amerika’da ortaya çıkan kent

⁴⁶Henri Lefebvre, “The right to the city”, Writings on Cities içinde, E. (Der. Kofnran and E. Lebas), Cambridge, Mass: Blackwell, 1996

hareketleri bazı durumlarda ciddi birer politik güce dönüştüler; hatta bu politik gücü ülke geneline de yaydılar.⁴⁷Kent mücadeleleri olarak adlandırılan bu hareketler, eylemsellikler ile “kent hakkı” kavramı 1960’lardan günümüze değin tartışılmaktadır.

Kent hakkı ve mülkiyet olgusu birlikte düşünüldüğünde ilk akıllara gelen kapitalizmin işleyişine dair en kapsamlı çözümlenmeleri yapan Marx ve Engels’dir. Marx ve Engels *Komünist Manifesto*’da⁴⁸ kenti, hem tarihsel olarak geri döndürülemez bir olgu ve burjuva egemenliğinin doğrudan mekânı olarak, hem de kapitalizmi yıkacak sınıfı yarattığı için bir karşı-mekân olarak nitelemektedirler. Manifesto’da, proletarya’nın karşı-mekân olarak kent ve kıyı birleştiren kendi mekânını yaratması ancak mülkiyet hakkını elde etmesiyle, burjuvaziden tüm sermayenin dolayısıyla tüm mekânların geri alınmasıyla, egemen sınıf olan proletaryanın mülkü haline gelmesiyle mümkün olacağı yazılmıştır. Zaman içerisinde kentin kendisinin tümüyle mübadele değerine indirgenerek metalaştırıldığı düşüncesi söz konusudur. Walter Benjamin 19. Yüzyılın metropolü Paris’i analiz ederken, Paris’i metalar dünyasının geliştirdiği imtiyazlı bir şehir olarak tanımlamıştır. Kentsel mekânın iktisadi olarak sistematik sömürüsüne değinmiş ve kenti üretimin genel nesnesine dönüşen artı-değer olarak nitelemiştir.⁴⁹Harvey’e göre ise kentleşme her zaman sınıfsal bir olgu olduğu için kent hakkı, artı-üretim ve bunun kullanımı arasındaki gerekli bağlantıya kimin hakim olduğu sorusuna odaklanmalı ve sermayenin tahakkümüne karşı gerçekleşen her türden toplumsal mücadeleyi bir araya getirmeye dönük bir slogan ve siyasi amaç olarak benimsenmelidir.⁵⁰

Kentler, bir artı-ürünün toplumsal ve coğrafi olarak yoğunlaşmasından oluşmaktadır. Ama aynı zamanda kent, kendini oluşturan farklı erklerin ve farklı yaşam pratiklerinin bir araya gelmesinden oluşan bir çokluk mekânıdır. Kentsel mekân, çok çeşitli dünyaların ve değer sistemlerinin; etnik, kültürel ve sosyal grupların, faaliyetlerin, bilgi

⁴⁷Christian Schmid, “Henri Lefebvre, Kent Hakkı ve Yeni Metropol Anaakımı”, Kar İçin Değil Halk İçin Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 74-75

⁴⁸Karl Marx ve Friedrich Engels, <https://www.marxists.org/turkce/m-e/1848/manifest/kpm.htm>, 1848

⁴⁹Christian Schmid, a.g.e., 2014, s.90

⁵⁰David Harvey, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul, 2014

biçimlerinin aynı anda aynı yerde var olmasıdır. Kentsel alan, bu farklı bileşenleri bir araya getirme ve onları üretken kılama olanağı yaratır. Kentleri homojen ve aynı olarak tanımlayan temsiliyet yanılması yerine, tikel ve devingen mekân düşünme pratiği geliştirildiğinde, kent hakkını klasik manada sadece mülkiyet ve güç ilişkileriyle okumak yetersiz kalmaktadır. Kentler salt fiziksel mekân olarak düşünülmediğinde, bir yerde hak iddia etmek mülkiyet edinmeyle sınırlanmamaktır. “Ne hakkı?” Sorusunu yanıtlamak ilk bakışta kolay gibi görünmektedir. “Yoksunlar ve hoşnutsuzlar kentte dair hangi hakları talep ediyor?” Sorusu da aynı şekilde basit görünmekte. Bunların ne olduğunu ya da olması gerektiğini şöyle listelenebilir: temiz su, temiz hava, barınma, eğitim, düzgün bir kanalizasyon, seyahat özgürlüğü, sağlık güvencesi, karar verme aşamalarında demokratik katılım ve benzeri haklar. Bunlar insanca bir yaşamın olmazsa olmazlarıdır. Ancak, bu yanıt yeterli değil. Çünkü kent hakkı talebi geniş ve kapsamlı, sadece yasal anlamda belli çıkarlarla sınırlı olmayan bir hak talebidir. Mevcut hukuk sistemi içinde adaletin yerine getirilmesini sağlayacak hakların talebi değil, kent hayatının tüm potansiyelinin dolu dolu gerçekleşebileceği bir sistem isteyen, daha üst ahlaki düzlemde bir hak talebidir.⁵¹ Çünkü mevcut sistemdeki hak ve hukuk sistemini oluşturanlar yine kentte kendi erkini dayatan merkezi kanallardır. Lefebvre bu hakları medeniyeti tanımlayan haklar olarak nitelendirir.⁵² Merkezi bir güç tarafından sunulan değil de toplumun yaşam pratikleri neticesinde giderek resmileşen haklardır. Çalışma, eğitim, sağlık, barınma, aylıklık ve yaşam hakkı. Kent hakları belli standartlara bağlanıp zincirlenerek üretilen, antik şehre dair bir hak değildir. Farklı yaşam ritimlerine, karşılaşma ve mübadele alanlarına, zamanın çeşitli kullanımına dair bir haktır.

Kent bir karşılaşma, iletişim ve bilgi dolaşım alanıdır. Gündelik hayat pratikleriyle sınırların ve normallüğünde çözüldüğü bir alandır. Kent insanların yaya olarak yürüdükleri, birbirleriyle karşılaştıkları, faaliyetlerinin sonuçlarını göremeyecekleri bir şekilde temas kurdukları bir yerdir. Öngörülme ve oyunbaz olarak tabir edilen yaşam pratikleri, kent hakkı taleplerini sadece istemek ve müzakere etmek olarak

⁵¹Peter Marcuse, “Hangi Kent, Kim(ler)in Hakkı?”, Kar İçin Değil Halk İçin *Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 62

⁵²Henri Lefebvre, a.g.e., 1996

sınırlanamaktır.⁵³ Gündelik hayatın dokusundaki deliklerden ve siyasi mücadelelerden elde edilen kazanımlar ile kent hakkı, sürekli değişen, iktidar mekanizmalarını değiştirerek yaşamın içinde standartlaşan ve yeniden geliştirilen bir olgudur. Bu olgu, toplumsal ilişki ağlarıyla, iktidar mekanizmaları algılarıyla mekânın tüketimi ve yeniden üretimi şeklinde analiz edildiğinde temellük olgusuyla okunabilir.

4.3. Temellük Olgusu

Kent hakkı, temellük olgusuyla birlikte düşünüldüğünde mekân hakkı olarak tanımlanabilir. Lefebvre'ye göre mekân hakkı mekânın dönüşümüne katılmak ve mekâna yapılan yaptırımı kontrol etmek anlamına gelmektedir.⁵⁴ Mekân kavramı ise, geometrik olan, fiziksel bir sınırlandırma içinde belli işlevselliklerle tanımlana gelen, maddiliğe dayatılmış bir biçime indirgenen boş bir ortam olarak nitelendirilmenin ötesindedir. Üretilmiş şeyler dizisinden, hissedilir olgular toplamından, bir paket içinde çeşitli maddelerle doldurulmuş bir boşluktan ibaret değildir. İktidar aktörleri tarafından yaratılan ve toplumsal belleğe kazınan mantıksal tutarlılıklar ve parça-bütün ilişkisi tanımlamaları mekân olgusunda yetersiz kalmaktadır. Matematik mekânlardan, yani insan türünün, mantığının zihinsel kapasitelerinden, önce doğaya, sonra pratiğe ve yine mekânın içinde cereyan eden toplumsal yaşam teorisine geçmek gerekir. Mekân toplumsal bir üründür.⁵⁵ Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar. Fakat toplumsal yaşam, son derece tanımlı ilişkiler ağı olarak düşünüldüğünde ve toplumun tikel objeleri göz ardı edildiğinde belli sembollerini içeren temsiliyet yanılması üretilmektedir. Temsiliyet yanılması ise belirli iktidar kalıplarının ürettiği düşünce sisteminden bakarak, kenti bir bütün ve homojen olarak düşünme ve değişmeyeceğine inanılan temsil normları geliştirmektir. Sürekli değişen bir kentte, mekân hakkı olgusu, mekânın kullanıcılar tarafından sürekli yeniden üretilmesi ve tüketilmesidir. Temellük hakkı, Marcuse'nin tanımıyla mekânın üretim süreçlerine katılım ve mekânı değiştirme hakkıdır.⁵⁶ Bu durum mekânı sadece bir meta olarak

⁵³Henri Lefebvre, a.g.e., 2013

⁵⁴Henri Lefebvre, a.g.e., 2013

⁵⁵Henri Lefebvre, a.g.e., 2014

⁵⁶Hossein Sadri, "Mekân ve İnsan Hakları", Mimarlık ve Politika, Dosya No 25, Ankara, 2011

görmenin dışında gerçekleşir. Metalar önceden tanımlı, birbirlerinin yerine geçebilen ve kullanım şekilleri belirlenmiş ürünlerdir. Mekân bir meta olmasının yanında başka kullanımlara açık bir üretim ve tüketim alanıdır. Temellük hakkı bir anlamda kentteki mekânları, mülk yani alınan satılan nesne olarak görmenin dışında, kullanarak, yapısıyla oynayarak, temsil ilişkilerini bozarak yaşama hakkıdır.

Temellük hakkı mülk edinmenin dışında mekân kullanımı ve ikamet etme pratikleri ile anlam kazanır. Don Mitchell öncelikle insanların konut hakkının olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. İnsanların “uyumak, dinlenmek, kimseden izin almadan tuvaletini yapabilmek” gibi olmazsa olmaz yaşam pratikleri gerçekleştirecekleri bir mekâna sahip olmaları gerekir. Mülkiyet bağlamında düşünmek dışlayıcıdır. Çünkü toplumun her kesimi kentte ikamet edebilmelidir. Temellük etmek, mekânı sadece mülk edinerek değil de sahiplenerek, başka türlü yapılabili talep ederek gerçekleşir. Lefebvre kent hakkını katılım ve temellük hakkı olarak ayırır. Katılım hakkı devlet, sermaye ve mekân üretiminin karar ve uygulama mekanizmaları olarak görülen kurumlar tarafından kent sakinlerine verilen bir haktır. Kent sakinlerinin yaşam biçimlerini belirleyen mekânların oluşum sürecinde onlara söz hakkı verme katılım hakkıyla dile getirilir. Kent sakinlerini karar alma mekanizmalarında olmalarını sağlayan, kurumsallaşmış bir hak sistemi olan katılım hakkı sınırları çizilmiş ve mülkiyet olgusundan ayrı düşünülmeyen bir sistemdir.⁵⁷ Temellük hakkı ise “*belli başlı, yazılı ve müzakereli bir hak istemi değil, kent sakinlerinin kentte yaşam pratikleriyle mekânlara erişim ve mekânları değiştirmesi*”⁵⁸dir.

Temellük hakkını Lefebvre, kentsel mekânın kent sakinlerini gündelik hayatlarıyla açıklamaktadır. Kentsel mekâna el koyma hakkı olan temellük hakkı “*yaşama, oynama, onda temsil edilme, mekânı tanımlama ve işgal etme*”⁵⁹ hakkıdır. Marx’ın kullanım değeri ve değişim değerine atıfta bulunarak Purcell, temellük hakkını “*kentsel mekânın*

⁵⁷Hossein Sadri, “*Kent Hakkından Kentte İnsan Haklarına*”, Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013

⁵⁸ Hossein Sadri, a.g.e., 2013, s. 80

⁵⁹Peter Marcuse, a.g.e., 2014, s. 67

*kullanım değerinin, değişim değerinin üstüne çıkarmak*⁶⁰ olarak tanımlamaktadır. Çünkü kapitalizm içinde var olsa da, onun tahakkümü dışında gündelik hayat pratikleri mevcuttur. Kâr odaklı mekanizmaların içinde ama kar peşinde olmayan, dayanışmaya, insanlığa, bedensel gücün ve yaratıcı itkilerin ortaya çıkması ihtimali barındıran gündelik hayat pratikleridir. Kimi zaman pratikler çeşitli karşılaşmalarla, zorunluluklarla belki de mücadele ve isyanlarla değişir. Böylece kent hakkında sınırlanmış, belirlenmiş “düzgün bir çizgi” gibi düşünülmüş haklar dışında yeni haklar üretilir ve var olan hakların dışında gündelik hayatın sunduğu “çizgi taşması” durumu oluşabilir. Kentsel birimlerin birbirinden kopuk sayısız parçaya ayrılarak çözülmesi; bu da dolup taşan, ayırt edilmesi olanaksız görünen kent manzaralarının çoğalmasına, gündelik hayatla birlikte “ağlar sistemine” yol açar.

5. SARAÇOĞLU MAHALLESİNDE GÜNDELİK HAYAT

Mekânın üretim süreçlerine katılma ve mekânı değiştirme olarak temellük olgusu düşünüldüğünde, mahallede yaşayanların gündelik hayat pratikleri ve mekânla kurdukları ilişkileri incelemek gerekir. Çünkü mekânın üretimi, “iktidar” kavramının çeşitli perspektiflerden yorumlanması, toplumsal ilişki ağlarının düşünülmesi ve gündelik hayat pratikleri üzerinden okunabilir.

5.1. Gündelik Hayat

Gündelik hayat olgusu, özellikle 18. yüzyıla kadar hakim bir olgu değildir. Tarih boyunca sadece egemen kesimlerin belli başlı yaşam pratiklerini mitleştirilmiş olduğu için kimi zaman eleştirilen bir olgudur. Ancak, Marx’ın emek üretene ve onların yaşam pratiklerine tuttuğu ışıkla beraber gündelik hayatın, sadece egemenleri içeren mitsel öyküler ve eleştiriler olarak anlatılması dönüşüme uğramaya başlamıştır.⁶¹ Sadece egemenlerin gündelik hayatı değil, ezilenlerin yani işçi sınıfının da yaşamı önemli kılınmış ve analiz edilmeye değer bulunur olmuştur. Lefebvre ise, rekabetçi kapitalizmin ortaya çıkması ve meta dünyasının yayılmasıyla gündelik olanın hakimiyet kazanmasını vurgulayarak, tüm bireylerin yaşamına işaret etmiştir. Lefebvre,

⁶⁰Hossein Sadri, a.g.e., 2013, s. 80

⁶¹Henri Lefebvre, Gündelik Hayatın Eleştirisi 1, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul, 2012

kapitalizmin bireyin gündelik hayatını organize ettiğini, bireyi yabancılaştırarak (kapitalist pazarın ve kapitalist toplumsal sistemin yarattığı yabancılaşma) onun meta üretim-tüketimine katkıda bulunduğunu vurgular.⁶² Meta derken önceden tanımlı, birbirlerinin yerine geçebilen, birbirleriyle aynı olan, değişim değerine indirgenebilen ürünlerden söz edilir. Dolayısıyla, öngörülmedik kullanım biçimlerine “tamamen” kapatılması öngörülmüş, başka türlü kullanmanın mümkün olmadığı ürünlerdir. Bu ürünlerin kullanım şekli ve değişimi üzerine süregiden bir çark sistemi olan kapitalizm, bireyin gündelik hayatına nüfus eder. Böylece gündelik hayat üzerinde düşünülmesi, standartlarının deşilmesi, irdelenmesi gereken bir konu olmuştur. Gündelik hayat, özellikle kentlerde ortaya çıkan isyan ve devrim hareketleri ve kent hakkı tabirinin oluşmasıyla daha mühim bir olgu haline gelmiştir.

De Certeau ise gündelik hayatı strateji ve taktik kavramları ile çözmeye çalışmaktadır. Stratejiyle anlatmak istediği belli istek ve güçleri kendinde barındıran, koordinat ekseninde belli koordinatlara denk gelen kartezyen bir öznenin, belli bir çevreyle yalıtılması ve güç ilişkilerinin ölçülüp tartışılmasıdır. Kartezyen özneye anlatılmak istenen; eksiksiz kendisini bilen, yaşam koşullarına belirli tepkiler veren, kontrol edemediği bilinç altıları ve arzuları olmayan öznedir. Belirli bir çevreden kasıt, sınırlı bir mekân nitelemesi ve bu mekânı belirli pratiklere göre sınıflandırmadır. Güç ilişkileri ise tanımlanan mekânı içeri ve dışarı olarak ayırarak, bunlar arasındaki ilişkileri organize etme erkine sahip üsttür. Mekânın nitelendirilmesi ve güç ilişkilerinin tanımlanmasıyla birlikte belirsizlikleri belli çizgilere sığdırma amacı taşıyan bir bilgi erki oluşur. Başka bir deyişle, stratejileri De Certeau özel bir bilgi tipi olarak tanımlar. Bu bilgi, erki; kendine ait bir mekân edinmesi için destekleyen ve bu seçimi belirleyen bilgidir.⁶³ Bilgilerin bir araya gelmesi, düzenlenmesi ve belli sistemlerle birbirine bağlanması olarak stratejiler, gündelik hayatta mekânları belirli işlevlere göre ayırır. Belirli işlevlerle mekânlar, isimlendirilen ve özel kullanımlara ayrılan bir sistem içinde tanımlı, formsal, çizgileri belirli bir yapıya dönüşür. Örneğin bu yapılardan konut, içinde barınılan, salon, yatak odaları, banyo ve tuvaletin bulunduğu ve toplumsal hayatta daha çok aileye ait, özel ilişkilerin kurgulandığı ve uygulandığı stratejik

⁶²Henri Lefebvre, a.g.e., 2012

⁶³Michel De Certeau, Gündelik Hayatın Keşfi-1 Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları, Dost Kitapevi, Ankara, 2009

kalıplarla tanımlanan mekândır. Gündelik hayata baktığımızda stratejik kalıplar, zihinlerde genel ve kalıcı çizgiler, semboller ve şablonlar niteliğindedir. Bir adam, sabah belirli bir saatte uyanılıp hazırlanır, tanımlanan yollardan geçerek belirli araçlar kullanır ve iş yerine gider. İş yerinde çalışma koşulları, belirli kurallar ve normları içerir. Belirlenen saatte iş biter ve eve geri döner. Evdeki yaşam pratikleri de ailevi yaşam denilen bilgi erkinin dayattığı davranışlarla devam eder yani karısı ve çocuklarıyla ilgilenir sonrasında sağlıklı uyuma saati olarak denilen yine bir bilgi erkinin dayattığı stratejiyle uygun bir saatte uyur. Stratejiler kentteki tüm mekânlarda ve yaşam pratiklerinde görülebilir.

De Certeau'nun taktikle anlatmak istediği, strateji ile tanımlanan genel yaşam formlarının merkeziliğinden kaçan çizgiler hatta çizgi dışılıktır. Gündelik hayatta taktik kavramını, bir mülkiyetin var olmamasıyla nitelenen hesaplı eylem olarak tanımlar. Belirli ilişkiler ağıyla sınırlandırılmış bir eylem pratiği olarak değil de, sürekli tüketerek yeniden üreten bir kullanım şekli ile yaşam pratiklerinin tikelliğini göstermeye çalışır. Farklılaşan pratiklerle taktik, mekân olarak sadece ötekinin mekânını kullanır. Ötekinin mekânı olgusuyla kastedilen, kentin günlük uygulayıcılarının yaşadıkları yer, görünürlüğün ortadan kalktığı eşik, yani aşağısıdır.⁶⁴ Öteki olarak adlandırılanlar ise; kent bir tiyatro sahnesi olarak düşünüldüğünde erksel öğeler, (dini kurumlar, devlet, yönetim birimleri, sermaye sahipleri) bu sahnedeki oyunu oynayan ve yöneten ana aktörler değil; gündelik hayatın içine sızmış tüm karakterlerdir, yani kendisine figüran rolü dayatılan herkeştir. Taktik, klasik tiyatrodan Brecht'in epik tiyatrosuna geçiş gibi okunabilir. Çünkü klasik tiyatro kahramanların, durumların ve birimlerin biçimsel mantığının kullanımıyla gündelik hayatı aşmaktadır. Gündelik yaşamı arındırarak soylu ve görkemli sınırlarla temsil etmektedir. Kenti güçlü bir biçimde çerçevelenmiş, strateji ile sınırlandırılmış olarak temsil eder. Gündelik yaşamı dışarıdan, (egemen sınıfların değerlerine tarihsel olarak indirgenen) metafizik yada dinsel normlarla eleştirir. Fakat Brecht'in epik tiyatrosu gündelik hayatı, kitlelerin yani taktikle anlatılmak istenen ötekilerin düzeyine nüfus ederek sahneler. Gündelik hayatı arındırmayan, aksine onun çelişkilerini ve zıtlıklarını ortaya çıkaran bir gösterim olarak sunar.⁶⁵

⁶⁴Michel De Certeau, a.g.e., 2009

⁶⁵Henri Lefebvre, a.g.e., 2012

Kent ve gündelik hayat ilişkisine gelindiğinde ise kent genel olarak, uyulması gereken bir strateji olarak tanımlanır. Köyden kopup gelenlerin uymaları gereken bir kültür, trafik ışıkları, yeşil alanlar, ticaret ve toplu konut alanlarıdır. Bir strateji olarak kent düşünüldüğünde, uzmanların planlamaları doğrultusunda kent kullanıcıları kenti kullanırlar. Fakat kullanıcılar “öteki” olarak, örneğin yürümek esnasında aslında kendi taktiklerini devreye sokarak kestirmeye saparlar, sağa sola bakarlar, dururlar, yeniden yürürler. Uzmanların planladıkları kent, sadece büyük bir metin dokusu, kent panoraması, kuramsal ve görsel bir görüntü, başka bir deyişle, uygulamaların, taktiklerin unutulmasını ya da taktikler konusunda bilgisizliği şart koşan bir tablodur. Bu tanımlı tabloda kentte yaşayanlar, kentin sokaklarını, parklarını, bahçelerini farklı şekillerde tezahür ederler. Onlar, gündelik taktikleriyle yürüdükleri sokakları değiştirirler; başka anlamlar katarlar; farkında olmadan kenti yeniden kurarlar.⁶⁶ Stratejinin kusursuzlaşmış, düzenlemiş evrenine taktikleriyle giren “öteki” için Charlie Chaplin’in Şarlo karakteri örnek olarak verilebilir. Şarlo filmlerde gündelik nesnelere kavgaya girişir. Bunlar: bir şemsiye, bir arkalıklı koltuk, bir motosiklet, bir muz kabuğu olabilmektedir. Gözümüzde sabitlenen ve kullanımı tariflenen nesnelere Şarlo, şaşkınlık ve becerisizlikle farklı şekillerde kullanır. Şarlo nesnelere karşısındaki kullanıcıyı daha iyi göstermeye çalışır. Böylece nesnelere yabancılaşır, aşına olarak kabul görenler aşinalıktan uzaklaşır.⁶⁷ Bu yabancılaşma ile taktiksel eylemler oluşur. Gündelik hayatta strateji olarak sunulan üretim, taktikler içinde tüketilir. Bu durum sadece tüketim değildir. Çünkü üretilen mal, hizmet, fikir, bilgi, silah hiçbir zaman tam olarak üreticilerin, pazarlamacıların, bilim insanlarının, kumandanların, kurumların öngördüğü şekilde tüketilmez. Tüketen kullanıcı Şarlo misali farklılaşmış tüketimiyle üretimi çarpıtır: onun tüketimi yeni ve başka bir üretimdir.⁶⁸ Örneğin süpermarket alışverişindeki bir ev kadını, birbirinden ayrışık ve hareketli öğeleri bir araya getirmeye çalışır. Dondurulmuş gıdaları, misafirlerinin damak tadı, iştahı ve zevkleriyle karşılaştırır; ucuz ürünleri ve bunları evinde bulunan malzemelerle olası

⁶⁶Ferhat Kentel, “*Modernite, Gündelik Hayat ve Yeni Sosyal Hareketler[1]*”, <http://www.altust.org/2011/11/modernite-gundelik-hayat-ve-yeni-sosyal-hareketler1/>, 10.11.2011

⁶⁷Henri Lefebvre, a.g.e., 2012

⁶⁸ Ferhat Kentel, a.g.e. , 10.11.2011

kombinasyonlarını düşünür. Böylece tüketim gerçekleştirirken aslında yeniden üretim de gerçekleştirmiş olur ve taktik uygulanır.⁶⁹Taktikler kentte, gündelik yaşam pratikleriyle sürekli değişen ve dönüşen düzen-düzensizlik yaratan tümelliği oluşturmaktadırlar. Tümellikle kastedilen kentin farklı tikel özne ve nesnelere bütünü olmasıdır.

Gündelik hayat, merkezi bir iktidar algısı ile bakıldığında, üretilen stratejilerle aynılığın tekrarı olarak belirlenen rotasyona yol alarak düzenlenmesi olarak okunabilir. Merkezi iktidar, kendini stratejik kalıplarla kentteki mekânlara ve gündelik hayata dayatan bir güç olarak vuku bulur. Esas yönetici, uygulayıcı ve kentin gerçek sahibi olan merkezi iktidar, kendi kent tanımını üretmiştir. Merkez; fiziksel, kodlanmış, nesneleşmiş mekânlarını üretir ve kendini mekânların esas sahibi olarak dayatan bir baş aktör olarak sahneler. İktidar, sadece hiyerarşik olarak düşünülmediğinde, düallite üzerinden algılanmadığında ise mekânlar, gündelik hayattaki taktiklerle “merkez”den “kaçış çizgileri” olarak hatta bu çizgilerin arasındaki “ağlar” olarak okunabilir. Mekânın sahiplenilmesi ise gündelik hayatla birlikte gerçekleşen mekân ilişkilerinden izlenebilir.

5.2. Merkezi İktidar Algısının Üretimi Olarak Gündelik Hayat

Merkezi iktidar algısıyla anlatılmak istenen devletin egemenliği, dini kurumlar, yasanın biçimi ya da bir egemenliğin bütünsel birliği olarak kapitalist sistemin işlemlerini sağlayan güç ilişkileridir. Günümüzde güç ilişkileri, kapitalist mantığın kendi rotasını oluşturmak için kendi kentini oluşturma çabaları ile kentte müdahaleleri ve uygulamalarıyla anlam kazanır. Kentteki uygulamalarıyla iktidar, esas olarak bütün toplumsal grupların gündelik yaşamının temelinde yer alan ortak tüketim araçlarını örgütler: konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi. Örgütlenme mantığıyla bir yandan tüketimin toplumsallaşmasını artırırken, diğer yandan da tüketim araçlarının üretimi ve bölüştürülmesindeki çelişkileri görmezden gelir. Karşıtlıkları ve çelişkileri çözmek için kente daha fazla müdahale eden devlet, pratikte sınıflar ve toplumsal gruplar arasındaki güç ilişkilerine göre, genellikle de hâkim sınıfların en baskın

⁶⁹Michel De Certeau, a.g.e., 2009

kesiminin yararına hareket etmektedir. Böylece tanımlanan sorunlar da küreselleşir, kent sorunu devleti gündelik yaşamla giderek daha fazla ilişkili hale getirir.⁷⁰

Kentteki düzeni kar odaklı düşünerek parça-bütün ilişkisi içerisinde kurmaya çalışan iktidar, kente kuş bakışı bir bakışla bakma amacındadır. Kentte yaşayanlara üretilen sistemde koordinatları belirlenmiş bir güzergâha doğru yol alan bir yaşam modeli sunulmaktadır. İktidar stratejilerle, merkezi, gürültücü ve göz alıcı bir nitelik taşıyan üretim ve tüketim ilişkileri düzeni oluşturur ve kendini egemen ekonomik düzeni tarafından dayatılan ürünleri belirli kullanım biçimleri dayatarak ortaya koyar. Bütün üretimlerin meta-üretimi olarak tanımlandığı ve belirli kullanım prosedürlerinin olduğu merkezi yaşam modelini üreten erk gündelik hayatı, belirli ritmik öğelerle kısıtlanmış, sınırlanmış neredeyse fabrikalardaki makine sistemi olarak belirlenmiştir. Simmel'e göre metropol hayat tekniği, bütün etkinliklerin, karşılıklı ilişkilerin her türlü kişisel renklerden arındırılmış sağlam ve sabit bir zaman çizelgesinde en dakik biçimde derlenip toparlanmasıdır. Çünkü kent büyüdükçe karmaşayı düzenleyen çizgiler daha çok devreye girmekte ve daha fazla işbölümünün olduğu bir yaşam koşulu sunmaktadır. Simmel'in dakiklik, hesaplanabilirlik ve tamlık olarak nitelediği iktidarın metropol için arzuladığı kent uygulamaları günümüzde tüm kentler için arzulanmaktadır.⁷¹ Toplum da arzulan stratejik birimleri, kimi zaman normalize ederek kendilerinin dışında, kendi yaşamlarını düzenleyen yönetimler şeklinde kabul ederek yaşamaktadırlar. Bilinçli ya da çoğu zaman bilinçsiz olarak gündelik yaşama entegre etmektedirler.

5.3. Merkezden Kaçış Çizgileri (Yeni Bir Merkez mi Yaratılıyor?)

Klasik iktidar kuramlarında iktidar, merkezi (devlet) ve sahipleri (burjuvazi, sermaye sahipleri vb.) olan, belirli failler (bürokrasi, hukuk birimleri) tarafından kullanılan, yukarıdan aşağıya doğru işleyen bir baskı olarak anlatılır. Foucault iktidarı hakimiyet ve egemenlik gibi terimlerden ayırır. İktidar algısını sadece hükümlanlık meselesi şeklinde ele alan, bununla uğraşan siyaset teorisini eleştirir ve bu konudaki düşüncelerini çarpıcı bir şekilde dile getirir: *“Kralın kafasını uçurmamız gerekiyor, siyaset teorisinde ise bu*

⁷⁰Manuel Castells, Kent, Sınıf, İktidar, Phoenix, Ankara, 2014, s. 17

⁷¹Georg Simmel, *“Metropol ve Zihinsel Yaşam”*, Şehir ve Cemiyet, (Der. Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2000

hala yapılmayı bekliyor”.⁷² İktidarın nasıl anlaşılması ve incelenmesi gerektiğine ilişkin olarak Foucault, beş husus üzerinde durur ve bunların göz önünde bulundurulmasını önemser: İlk olarak, Foucault’ya göre, iktidar, tek bir merkez tarafından uygulanan genel mekanizmalara başvurarak değil, aksine kendisini düzenleyen ve sınırlayan hukuk kurallarından taşarak, ötesine uzandığı, içine yerleştiği ve teknikler içerisinde somutlaştığı bölgesel, yerel ve mikro ölçekli kurumlarda incelenerek anlaşılmalıdır. İkinci olarak, iktidar özneler düzeyinde değil, fakat eylemler ve stratejiler düzeyinde incelenmelidir. Başka bir ifade ile iktidar, iktidarı uygulayanların niyetleri düzeyinde değil, gerçekleştirilmekte olan pratikler düzeyinde incelenmelidir. Üçüncü olarak, iktidar “kütlesel” ve “homojen” bir egemenlik olgusu olarak ele alınmamalıdır. İktidar, belirli birey, grup veya sınıfların diğer birey grup ve sınıflar üzerindeki egemenliği olarak değerlendirilmemeli, dolaşımda olan bir ağ, zincir biçiminde işleyen bir şey olarak anlaşılmalıdır. Dördüncü olarak, iktidar yukarıdan aşağıya doğru etki eden baskı, egemenlik gibi geniş ölçekli büyük bir mekanizmalar bütününden değil, aşağıdan yukarıya doğru yükselen, sonsuz sayıda mikro mekanizmadan oluşur. İktidar analizinin aşağıdan yukarıya doğru yapılması ve alt düzeydeki iktidar olgularının, tekniklerinin ve stratejilerinin incelenmesi gerekir. Beşinci olarak, iktidarla, iktidara eşlik etmesi muhtemel, eğitim ideolojisi ya da parlamenter demokrasi vb, ideolojiler düzeyinde değil, asıl olan iktidarın kendi aracılığı ile işlediği bilginin üretilmesini, düzenlerini, dolaşıma girmesini sağlayan bilgi araçlarının incelenmesi düzeyinde ilgilenilmelidir. Kısacası, iktidar analizinde dikkatleri bir hükümlerliliğe (devlet vb.) ve onun hukuksal yapısına, devlet araçlarına ve ideolojilere yönelmek yerine; bir egemenliğe, onun somut stratejilerine, tabii kılma biçimlerine, bu tabii kılmanın yerel, mikro düzeydeki işleyiş mekanizmalarına ve bilgi araçlarına yöneltmek gerekir.⁷³Toplum içinde yaşamak başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmanın mümkün olduğu şekilde yaşamak olduğundan iktidar ilişkilerinin olmadığı bir toplum ancak soyutlamada var olabilir. İnsanların yaşadığı her yerde toplumsal ağa derinlemesine işlemiş, kaçınılmaz iktidar ilişkileri vardır.

⁷²Michel Foucault, *Özne ve iktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 72

⁷³Michel Foucault, *Toplumun Savunması Gerekir*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 42-44

Merkezi olarak algılanan gündelik hayat De Certeau'ya göre strateji olarak sunulur fakat taktikler içinde tüketilir. Strateji, merkezi iktidar gibi, tüm zamanlarda ve mekânlarda hakim gibi görünürken ve egemen yapılara tekabül ederken, taktikler ise gündelik hayatın devamlılığı içinde çok ağırlı iktidar ilişkileri içererek faaliyet bulur.⁷⁴ Örneğin insan her zaman yürüdüğü bir güzergahta karşısına bir sokak, kelime, slogan çıkınca farklı şekillerde analiz ederek, kendi durumuna uyarlayabilir. İktidarın analizi, siyasi bir sıfatı hak eden kurumların analizine indirgenemez; çünkü iktidar toplumun tümüne kök salmıştır. Toplumda binlerce iktidar ilişkisi ve sonuç olarak güç ilişkileri ve dolayısı ile küçük çatışmalar anlamında mikro mücadeleler vardır. Bu çatışmalar büyük devlet iktidarı ve sınıf tahakkümü tarafından teşvik edilmekle birlikte, sınıf tahakkümü veya devlet yapısı tabanda işleyen bu küçük iktidar ilişkileri sayesinde işlerlik kazanır.⁷⁵ İktidar ilişkilerinde mutlaka direniş imkânı vardır. Zira hiç direniş imkânı (şiddetli direniş gösterme, kaçıp kurtulma, hileye başvurma vb. durumu tam tersine çeviren stratejiler) olmasaydı iktidar ilişkisi de olmazdı. Mikro mücadelelerle birlikte merkezi olarak kabul edilen iktidar ve onun ürettiği mekân ayrışmaları kaçış çizgileri içerir ve sabitlenen mekânlarla yeni anlamlar kazandırır. Çatışmalarla kendini hissettirerek toplu bir iktidar akışını bir mekâna kanalize ederek yeni mekânlar üretilir. Fakat iktidar ağının kaçış çizgileriyle belli noktalarda yoğunlaşması yeni stratejilerin kurulmasına, baskın iktidar normlarının yeniden üretilmesine neden olur. Yeni bir merkez yaratımı söz konusudur. Bu kaçış çizgilerinin Saraçoğlu mahallesi üzerinden okunması denenebilir.

5.3.1. Eylem Alanı ve Mobese Kameraları

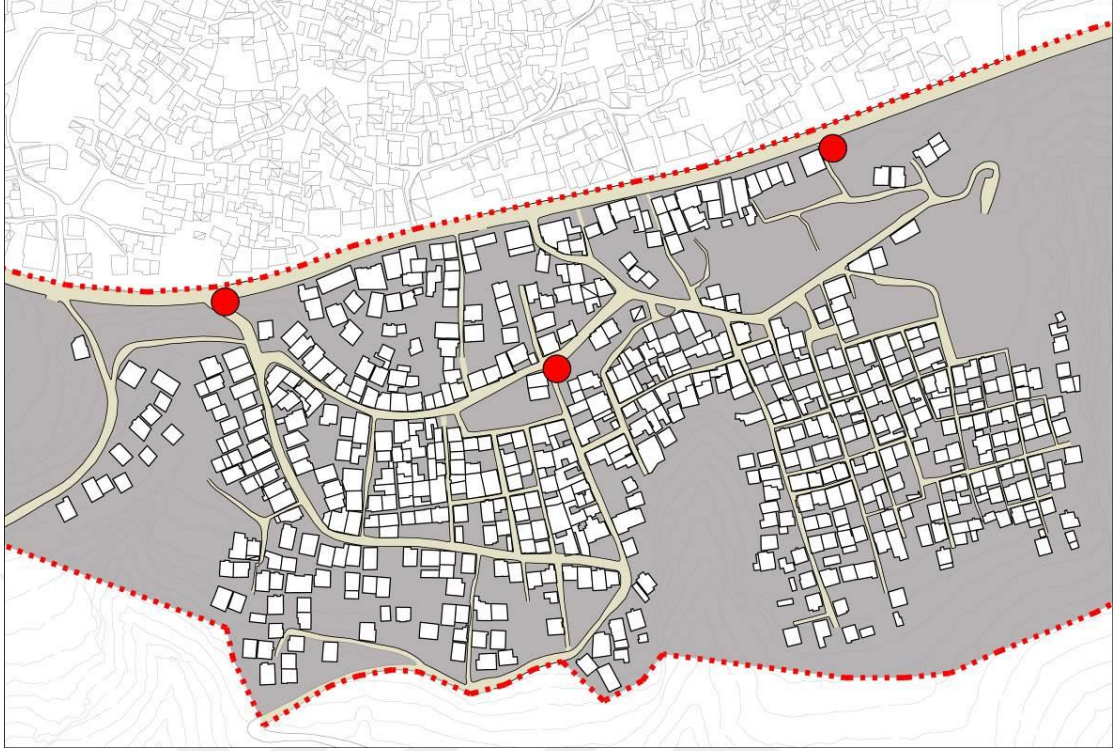
Saraçoğlu Mahallesi'nin Yeniyol caddesiyle ayrılan kısımlarında yani giriş ve çıkışlarında ve mahallenin ortasında mobese kameraları bulunmaktadır (Şekil 2). Mardin'in merkez ilçesinde ideolojik çatışmaların, eylemlerin, mitinglerin alanı olarak bilinen Saraçoğlu mahallesi'nin, devlet aygıtı tarafından gözetlenmesi için kurulmuştur. Mobese kameraları, son dönemlerde vuku bulan Suriye savaşına ve Kürtlerin Rojava'da (Batı Kürdistan) savaşmasına verdikleri tepkileri, eylemleri gözetlemek ve denetlemek

⁷⁴Michel De Certeau, a.g.e., 2009

⁷⁵Michel Foucault, "İktidar ve Bilgi", İktidarın Gözü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003

için yerleştirilmişlerdir. Türkiye’de özellikle Kürtlerin yaşadıkları mekânlarda ulus-devlet ideolojisinden kaynaklanan bir strateji düzenlemesi söz konusudur. Saraçoğlu mahallesine dayatılan stratejilerden birisi olarak mobese kameraları görünür niteliktedir. Devletin mahallenin girişlerine ve ortasına yerleştiği mobese kameraları, Foucault’un Hapishanenin Doğuşu kitabında ele aldığı iktidarın ilk denetim argümanlarından hapishanelerdeki panopticon sistemine benzetebilir. Panopticon aygıtı görünür, disiplin aygıtlardan biridir. Foucault Bentham’ın Panopticon’unu “*disiplinel düzenlemelerin mimari biçimi*” şeklinde tanımlamıştır. Panopticon’da çevrede halka şeklinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin iç cephesine bakan geniş pencereler bulunmaktadır. Kuleyi çevreleyen hücreler kuledeki tüm ışığı alarak bir açık gözetim alanına dönüşür. Merkezi kuledeki gözetmenin kontrolü altında bulunan hücredeki mahkûmlar ışıkla tamamen görülebilir konumdadır. Gözetleyicinin olup olmaması durumu değiştirmemektedir. Çünkü karanlığın olmadığı bir ortamda, gözetlenme psikolojisinin bedene tamamen işlendiği bir kontrol mekanizması söz konusudur.⁷⁶ Mobese kamerası da merkezi bir noktaya konularak kontrol mekanizması ve bilinmesi gereken her şeyin yoğunlaşma yeri olarak kendini dayatmaktadır. Devletin mobese kameralarıyla yapmak istediği iktidarın tek bir merkezden geldiğine halkı inandırma ve gücünü ispatlama olarak okunabilir.

⁷⁶Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu, İmge kitabevi, Ankara, 2013, s. 260

Şekil 2: Mahallenin giriş, çıkış ve ortasındaki mobese kameralarının haritada gösterimi

Merkezi bir erk gösterişi ile kendini hissettirmeye çalışan devlet, tek iktidar kaynağı olarak düşünülmediğinde; denetleme, gözetleme ve kontrol mekanizmalarının her yerde olduğu görülür. Foucault, modern çağın başlarından itibaren insanın doğal hayatının siyasetin alanına girmesi ve her gün biraz daha iktidar mekanizmaları aracılığıyla denetlenmesi sürecini ‘biyosiyaset’ olarak tanımlamaktadır. Biyosiyaset süreci toplumsal iktidarın ekonomik olarak verimli bir şekilde kullanamadığı “aylakları” kapatacağı mekânlar yaratmıştır. Bunların başında tımarhaneler ve hapishaneler gelmektedir. Bunun yanı sıra okulları ve fabrikaları da “büyük kapatılma”ya dahil etmektedir.⁷⁷ “Büyük kapatılma” ile anlatılmak istenen iktidarın görünür ve görünmez nitelikteki mekânsal uygulamalarla beden yaptıklarını denetlemeye, tabi kılmaya ve itaatkar hale getirmeye çalışmasıdır. Fakat beden dayatılan tüm denetleme mekanizmalarından kaçma ve kendi iktidarını oluşturmaya çalışır.

Kaçış çizgilerinden kastedilen denetleme ve gözetleme sistemine maruz bırakılan beden bir yandan De Certeau’un "taktik" dediği ucu acık eylemleri yapmaya devam ederken

⁷⁷Tülay Tekin Yılmaz, “Galata Köprüsü: Metropolün Dışına Açılan Bir Kapı”, Özneler, Durumlar, Mekânlar, (Yayına Hazırlayanlar İ. Emre Işık-Yıldırım Şentürk), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 175

diğer yandan da kendisi bir denetleme aracına dönüşür ve iktidarını dayatabilir. Saraçoğlu Mahallesi'nin merkezinde bulunan mobese kamerasının bulunduğu sokak (Fotoğraf 3), en aktif kullanımların olduğu sokaktır. İnsanların gündelik hayatlarını sürdürdükleri kamusal mekân olmasının yanında, birçok miting ve toplanmalara da ev sahipliği yapmaktadır (Fotoğraf 4). Bu mitingler olağan bir durum olarak algılanmakta, hatta eylemlerin sonunda polisin müdahale etmesi (gaz bombası, tutuklamalar) bile halk arasında “normal”, olması her zaman muhtemel bir durum olarak kabul edilmektedir.

Fotoğraf 3: Mahallenin Ortasında Bulunan Mobese Kamerası (Fotoğraf Pelin Işık'a aittir)

De Certeau'ya göre mekânlar disiplinden kaçan eylemselliklerle yeniden üretilerek, çok biçimli, dirençli, kurnaz ve inatçı bir nitelik kazanabilir.⁷⁸ Disiplin ağına yakalanmış grup ve bireyler taktik ve yaratıcılıklarla mekânı kendileri için dönüştürme çalışmalarına girerler. Çünkü artık önemli olan düzenin uyguladığı şiddetin nasıl bir disiplin teknolojisine dönüştüğünü belirlemek değil, gözetimin filesine giren bireylerin ya da grupların, taktiklere dayalı, dümenci, hileci ve dağınık yaratıcılıklarının şu

⁷⁸Michel De Certeau, a.g.e., 2009, s. 192

kaçamak gizli biçimlerini toprağın altından çekip çıkarmaktır.⁷⁹Toplumsal denetim mekanizması, toplumsal pratikleri sınırlamak yerine onlara yeni mekânlar yaratır. Mekân, bir çekişme alanıdır, politiktir; çünkü toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir ifadesi, çelişkilerin normalleştirilip sıradanlaştırıldığı, gündelik yaşamın içinde eritildiği alandır. Sokak, gözetlenmesine rağmen kullanıma devam etmekte ve başka argümanları üretmektedir. Bu argümanlar yeni bir merkez ve iktidar odağı yaratmaya da dönüşebilir. Çünkü özellikle politik olayların vuku bulduğu gergin zamanlarda yapılan eylemlerle sokak, hem bir direniş hem de kendi erkini ispatlama mekânına dönüşebilir.

Fotoğraf 4: Mobese Kamerasının Bulunduğu Sokakta Yapılan Eylem ve Mitingler(Fotoğraflar internet haber kaynaklarından alınmıştır.)

5.3.2. Duvar yazıları ve Kürtçe Tabelalar

⁷⁹Michel De Certeau, a.g.e., 2009, s. 48

Fotoğraf 5: Duvar Yazıları (Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

Saraçoğlu mahallesinin sokaklarında “Sömürgeci Devlet İstemiyoruz”, “Kürdistan”, “Direniş Davet Var” gibi duvar yazıları bulunmaktadır (Fotoğraf 5). Bu yazılarda, Türkiye’deki Kürt siyasetine mahallede yaşayanların tepkileri ve politik düşünceleri okunabilir. Duvar yazılarına bakıldığında mahallede yaşayanların siyasi kimlikleri hakkında genel bir çıkarımsama yapma durumu söz konusudur. Merkez ve egemen iktidar olarak tanımlanan devlet ideolojisi ve yaptırımlarına karşı, mahalledeki duvar yazıları politik bir karşı cevap niteliği taşımaktadır. Sadece bir geçiş alanı olmayan sokaklar, duvar yazılarıyla, bilgilendirici, sembolik fonksiyonlara doğru götüren kaçış çizgileri üretir. Genel düzenin ve söyleminin dışında bir söylem oluşturur. Kent yaşamında sabit ve donup kalmış gibi gösterilen tüm unsurlar sokaklarda özgürleşir. Sokakta ve alan sayesinde, bir grup (kent kendisi) ortaya çıkar; kendini gösterir; mekânları sahiplenir; sahiplenilen bir zaman-mekân meydana getirir. Sözün söylendiği, kelimelerin, işaretlerin ve şeylerin mübadelede yeri olan sokaklarda, Saraçoğlu Mahallesi yaşayanları duvar yazılarıyla genel politik söyleme karşı kendi söylemlerini, işaretlerini, çizgilerini oluşturmuşlardır. Sokaklar, kentteki taktik üretimleri için önemli mekânlardır. Lefebvre’nin deyişiyle sözün “vahşi” hale gelebildiği, kanunlardan ve kurumlardan kaçıp duvarlara yazılabildiği başka neresi vardır?⁸⁰

Saraçoğlu mahallesinde yaşayanların ürettikleri, düzenden kopuş olarak nitenebilecek taktiklerden biri de Kürtçe tabelalardır (Fotoğraf 6). Türkiye’de mekân isimlerinin Türkçe’ye çevrilmesi, Kürt dilinin yasaklanması gibi siyasi argümanlar mekân kullanımları ile kendine yeni alan açmaya çalışmaktadır. Kürtçenin kamusal alanda yerini bulması son yıllarda siyasi argümanlarla vuku bulan bir süreç. Tabelalarda,

⁸⁰Henri Lefebvre, a.g.e., 2012, s. 22-23

Kürtçe alfabe de yer alan x, q ve w harflerinin kullanımına hala izin verilmemesine rağmen Kürt etnisitesini temsil eden isimlere, sarı, kırmızı ve yeşil renklere Saraçoğlu mahallesinde rastlanır. Tabelalar, mahallelinin iktidarın arzuladığı kod sistemine karşı kendi iktidarlarını ürettikleri kodlarla cevap vermesi olarak okunabilir. Mahalle, duvar yazıları gibi, Kürtçe tabelalar da mahalleye merkez tarafından öngörülen koordinatların dışına çıkar.

Fotoğraf 6: Kürtçe Tabelalar (Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

Mahalledeki sokak düzenini distorsyonlarla yani çarpıtma, çarpıklık, bükülme, tahrif, deformasyon, değişme, bozulma gibi kaçışlarla yıkıma uğratan duvar yazıları ve Kürtçe tabelalar bir çizgi niteliğinde olduklarında yeni bir temsil algısı yani bir merkez üretirler. Mahalle bir yandan merkezi devlet otoritesinin çizdiği normların dışına çıkar bir yandan da kendine sembolik bir kimlik oluşturur. Mahalleyi sadece Kürtlerden oluşan ve aynı ideolojik görüşlere sahip yaşayanlar olarak nitelendiren bir kalıp fonksiyonu oluşturabilir. Bu durum Lefebvre'nin temsil mekânları kavramıyla açıklanabilir. Temsil mekânlarını Lefebvre dilin sembolik boyutu olarak anlatır. İktidar ağlarının yoğunlaşması sonucunda bir güç, logos, devlet, erillik ve dişlilik gibi sembolik

anlam taşınması temsil mekânlarını üretir.⁸¹ Mahalledeki sokaklarda aynı ideolojik göstergeler, dışarıdan bakan bir göz için mekânı etnik bir kimliğe hapseden sembolik uyarıcılardır.

5.3.3. Şimal Düğün Salonu ve Kıraathaneler

Mekânlar insanlar tarafından kendi anlamının dışında yeniden anlamlandırılıp üretilirken, bu mekânları kullanan insanlar arasındaki ilişkileri de şekillendirmektedir. Mahalledeki Şimal düğün salonunun ve kıraathanelerin, tanımlanmış ve belli işlevleri gözetilen mekânlar olarak kullanılmadığı gözlemlenmektedir. Bu mekânlar özellikle HDP partisinin bileşenlerini içeren mitinglere, eylemlere ev sahipliği yaparak, mekânın tanımlanan niteliklerin dışında kullanılmasına örnek teşkil ediyor. Merkezin kurduğu mekân kullanım normlarını gevşetip, sarsıp yeniden üretime neden oluyor. De Certeau'nun deyişiyle kent hakkında söylenen söylemlerin gözünden kaçan bir biçimde düzenlenir. Bu düzenekler özel adlara gördürdükleri işlevlerle hayat kazanır ve mekânı inanılır kılarlar. Hala hareketli olan, jestlerde örtülü olarak var olan, yürüyüş halindeki gövdelerde belli belirsiz seçilen hayaletleri hatırlatırlar. Mekânların adlandırılmaları ile bir buyruğu dayattıkları düşünülür. Fakat mekân işleviyle karşılıklı olarak düşünülen adlandırılmaların dışına her zaman çıkar.⁸² Düğün salonu sadece düğünlerin yapıldığı, kıraathane ise sadece mahallelinin buluşup çay içtiği boş zaman geçirdiği bir mekân tanımını zorluyor. Bu mekânlar verilen işlevci kimlikleri zorlayan ötekilerin yarattığı mekânlara dönüşüyor. İnsanların mekânları sahiplenmesi ve iktidar kalıplarını çözerek kendi iktidar alanlarını üretmelerine örnek teşkil ediyor.

⁸¹Christian Schmid, a.e.g., 2014, s. 85

⁸²Michel De Certeau, a.e.g., 2009, s.51

Fotoğraf 7: Şimal Düğün Salonu ve Kiraathaneler (Sol taraftaki fotoğraf internet haberlerinden alınmıştır, sağ taraftaki Pelin Işık'a aittir)

5.3.4. Sosyal Yaşam Evi

Sosyal Yaşam Evi (Fotoğraf 8), mahallelinin söylemiyle; Saraçoğlu mahallesinde Mardin Artuklu Belediyesini HDP (Halkların Demokratik Partisi) partisinin kazanımından ve yönetmeye başlamasından sonra yapılmasına imkan tanınan bir mekân. HDP partisinin yerinden yönetim, demokratik özerklik politikaları ile her mahallede, “kent konseylerinin oluşması ile yerinden yönetimin hayata geçirilmesi” gibi uygulamaları yapmak için halk evi, yaşam evi gibi mekânları inşa ettiği gözlenmektedir. Saraçoğlu Mahallesi’ndeki yaşam evi, sivil toplum kuruluşlarına, derneklere, toplantılara ev sahipliği yapması arzulan, mahalleyi sahiplenme durumunu hissettiren bir mekân. Tabela da yaşam evi olarak adlandırılan mekân, mahalleye dışarıdan gelen insanlara taziye evi olarak tanıtılmaktadır. Buradaki amaç, devletin bu mekâna müdahale etmesini sınırlandırılmak, kendi içine kapalı ilişki ağları kurarak mekânın kullanım amacını dışarıdan gelen güçlerden korumaktır. Bu mekânla, iktidar ve güç ilişkisini yine her yere yayılmış olarak değil de bir merkezde ve dışarıda toplayan bir iktidar algısı oluşmakta.

Mahallede yaşayanlar için gizli bir bütünleştirici, yönetici mekân yaratmak işlemi, yaşam merkezi kurarak yeni bir merkez yaratarak yapılmaya çalışılmaktadır. Böylece mahalle bu mekânla kendi kontrol ve iktidarını hissettirmektedir. Yeni merkez yaratma ideasındaki böyle mekânlarda gündelik hayat yine bir norm sistemine tabii tutularak denetlenir. Buradaki denetleyici unsur, insanların mekân hakkındaki zihinsel kodlamalarıdır. Dışarı denilen merkeze karşı olup gündelik hayat çizgilerini aşarak yeni

mekân üretimi taktikseli kimi zaman daha sıkı kodlamaları içerebilmekte ve stratejilere dönüşebilmektedir. Mekânlar insanlar tarafından kendi anlamı dışında yeniden anlamlandırılıp üretilirken, bu mekânları kullanan insanları ve insanlar arasındaki ilişkileri de şekillendirmekte ve yeni temsil araçlarına dönüştürmektedir.

Fotoğraf 8: Yaşam Evi (Fotoğraf Pelin Işık'a aittir)

5.3.5. “Mahalleli” olma olgusu

Saraçoğlu mahallesi, hem politika ve kimlik bağlamında diğer mahallelerden farkını hissettirmesi, hem de aile ve akrabalık ilişkilerinin hüküm sürdüğü bir mahalle olmasından ötürü, kendini Türkiye’de olması gereken genel mahalle çizgisinden farklı bir çizgiye taşıyan hatta kaçış çizgisi oluşturan bir mahalle olarak düşüldüğünde dahi; mahallede mahalleli olma olgusuyla, aynı normlar ve kurullarla yaşamayı direten bir gündelik hayat baskısı söz konusudur. Çünkü topluluk, her bir kullanıcıyı başkasının yargılama yetkisine bıraktığı için, kabul görmenin, genel yaşam koordinatlarının dışına çıkmamanın ve uyumluluk göstererek kazanç sağlamaya iten sosyal bir mekândır.

Mahalle ise bu sosyal mekânda insanların birbiriyle etkileşim içinde olduğu, mikro mücadelelerle kendi iktidar alanlarını yarattıkları, normlar sistemini çoğu zaman merkezi denilen iktidar olgusundan daha fazla kurdukları bir mekândır. Mahalle toplumsal çevreyi yönetme yetkisinde, denetleme ve gözetleme olgusuyla kendini hissettirir. Gözetleme ve denetleme düzeni içinde mahallede ikamet eden insanlarda ve mecburiyet kazanır. De Certau'nun deyimiyile bu uyum ve uygunluk “kumbara” sistemine benzer. Uyumla ilintili davranışlar düzeyinde, her bir kişinin bireysel itkilerin anarşisinden vazgeçerek kaçınılmaz olarak zaman içinde, sonradan verilen simgesel kazançlar sağlamak için ortak hayata peyler verdiği bir uzlaşmadır. Bu “ödenecek bedel” (“davranmayı” bilmek, “uygun” olmak) yoluyla kullanıcı, gündelik hayatın mümkün olabilmesi için saygı duymak yükümlülüğü altına girdiği bir toplum sözleşmesinin ortağı haline gelir.⁸³ Saraçoğlu mahallesindeki, bu toplumsal sözleşme bir arada gerçekleştirdikleri eylemlerle okunabilir. Kendi içine kapalı bir kutu olarak yaşamsal faaliyet bulan mahalleli için dışarıdan gelen insanlar çoğu zaman güvensiz hissettiren ve merak içeren bir bakışla dikkatle incelenmektedir. (Bu analize görüşmecilerle yapılan diyaloglar neticesinde varılmıştır.) Gündelik hayatta bir yandan taktikler gerçekleşirken öte yandan mahalleli olma olgusu belirli davranış normları dayatarak, stratejiler üretirir.

Sosyal bir güdüm, yakınlığın ve tekrarın devamı olarak gerçekleşen bir gündelik hayatla birlikte mahalleli olma kavramı, yeni bir merkezi iktidar olgusu ürettiği için temellük olgusunu kapatan ya da sadece benzerlere, uyum gösterebilenlere açık hale getiren bir olgu olarak okunabilir. Temellük olgusunda mekân gündelik hayatla yeniden üretilir. Saraçoğlu mahallesinde bu yeniden üretim olgusu sürekli gerçekleşse de mahalleli olma olgusuyla vuku bulan stratejik normlar, gündelik hayatı belirlenmiş bir toplumsal ilişki ve yaşam dinamiği içine soktuğu için daha katı bir dönüşüm süreci ürettiği söylenebilir. Kimlik, aidiyet, yer alma ve varlık kazanma kavramları sabit, sınırlı ve zor değişen bir ortamda olduklarından ötürü, kimi zaman kaçış çizgileri yeni bir merkez üretebilmektedir. Üretilen yeni merkezde ise temellük olgusu sınırlandırılmaktadır.

⁸³ Michel De Certeau- Luce Giard- Pierre Mayol, Gündelik Hayatın Keşfi-2, Konut, Mutfak İşçileri, Ankara, 2009, s. 31

5.4. “Ağlar” ve “Çizgidsılık”

*“Ve unuttum,
Rastlantısallığın rastlantısını,
Sakinliği ya da telaşeyi,
Güneşi ya da soğuğu,
Bir günün başını ya da sonunu,
Unuttum çileklerin tadını,
Ya da terk edilişi,
Yarım kalan mesajı,
Günlerden birini,
Unuttum telefondaki sesi,
En anlamsız konuşmayı,
Erkeği ya da kadını,
Konuşan, gürültü çıkaran, çoğalan ve rastlaşan herkesi ve her şeyi unuttum.”⁸⁴*

Şair Jacques Socjher’in şiiri olan yukarıdaki alıntıyı, De Certeau unutuşa karşı mücadele verme örneği olarak niteler. Bu mücadele biçimiyle De Certeau gündelik yaşam pratiklerinde çizgidsılık olarak tanımladığı, kültür üretmeyenlerin oluşturduğu kültürel etkinliğe dikkat çekmektedir. Kültür üretmeyenlerden kastı ise yazılı yada sözlü olarak kaynaklarda geçmeyen, yaşam standardı rotasını oluşturma sürecinde perde arkasında bırakılmış ya da kayıtlara figüran olarak geçmiş ötekilerdir. Bir yandan kapitalist yaşam standartlarının hüküm sürdüğü, diğer yandan kodlanmış kültürel faaliyetlerin var olduğu bir kentte çizgidsılık, hayatın içine sızmış imzalı olmayan, okunamayan, simgeleri olmayan ancak tüketici bir ekonomik sistemin birer birer pazara sunduğu ürünleri satın alanların gerçekleştirebilecekleri tek etkinliktir.⁸⁵ Simgesel olan tekil anlamda bir işleyişi ifade eder. Çizgidsılık ise hayatın her noktasında, mekânla kurduğu sayısız ilişki ağı içinde sürekli yeniden “temellük etme hali”, tüketim ve üretim biçimidir. Gündelik hayat içindeki çizgidsı durumlarını ya da “taktiklerini”, Deleuze ve Guattari’nin rizom ağlarıyla açıklamak mümkün olabilir. Rizom, biyolojik olarak yatay şekilde, kendini yumru biçimli kökü boyuna yayan, yayıldığı alanda yeni bitkiler

⁸⁴Jacques Socjher, La Démarche poétique, UGE, Paris, 1976, s. 145

⁸⁵Michel De Certeau, a.e.g., 2009

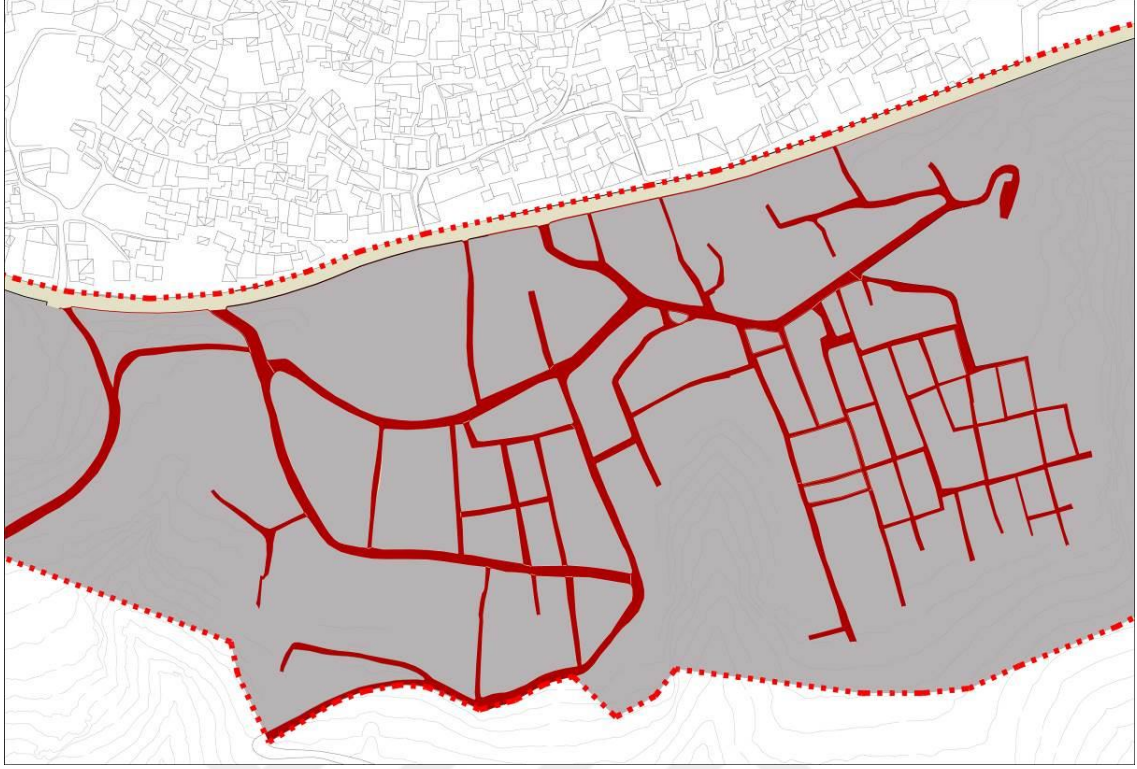
geliştirebilen bir bitki formu “rhizome” dir. Rizom bitkisinin metafor olarak kullanım amacı, toplumsal ilişki ağlarını ve üretilen iktidar ilişkilerini, belli bir kökü olan ve yukarı doğru büyüyen hiyerarşik bir ağaç ve dallarıyla değil de, başlangıcı olmayan, köksapsı yapısıyla dinamik olan ve her bölgede kendini farklı şekilde konumlandıran rizom ağacıyla anlatmaktır. Rizom örüntü farklılığı ve çokluğu içinde barındırır. Rizomatik oluşumlar, merkezi, katı, sabit ya da ikili düşünce ve yargıların dışında bir düşünce sistematiğidir. Bu sistematikte ağ biçimli çizgilerde tekil noktalar bulunmamakta sadece şeyler arasındaki bağlantıları biçimlendiren bağlantı noktaları bulunmaktadır.⁸⁶İlişkisel ve çapraz bağlantıları içeren sabit bir haritalamanın dışında bir haritalama kavramı olan rizom, gündelik hayattaki ilişkilerde birbirleriyle etkileşen her şeyin (özneler, nesnelere, düşünce ve söylemler) tekrar bir araya gelerek farklılığı üretmesi olarak okunabilir. Gündelik hayatta aynılığın tekrarı olarak söylenegelen şeyler, rizom kavramıyla düşünüldüğünde ağların birleştiği noktalardır. Fakat bu noktaların bir sabitliği ifade ettiği düşünülse de kopmalar, çözümler, sıyrılmaların her zaman olası olduğu hatırlanmalıdır.

Saraçoğlu Mahallesi'nin gündelik hayatına ve mekânı kullanma pratiklerine, zihinsel ve düşünsel mekân kodlamalarıyla dış pencereden bakıldığında, belli başlı eylemler ve pratiklerle sabit söylemler ve şekiller çıkarabilir. Fakat ağlar ve ilişkiler ile düşünüldüğünde yaşamsal yaratı, mahallenin dışarıdan temsilini yıkar ve yeni pencereler açar. Bu pencereler, mahalledeki bir kaç örnek üzerinden okunabilir.

5.4.1. Sokaklar

Sokaklar iki tarafında evlerin bulunduğu, insanları birbirine ulaştıran, mekânları birbirine bağlayan, kentsel düzeni oluşturan sınır çizgileri midir? (Şekil 3) Sokaklar yaşamın, dinamiğin, iletişimin sağlandığı ağlar sarmalı mı? Kentte üstten bakıldığında, fiziksel, katı, sabitlenmiş ve belirlenmiş görünen sokaklar, gündelik hayat içinden okunduğunda aktivitenin, eylemlerin ve taktiklerin mekânına dönüşmektedir.

⁸⁶Felicity J. Colman, Rizom (Köksap) Nedir?, The Deleuze Dictionary, (Çev. Oğuz Karayemiş), 2014

Şekil 3: Saraçoğlu Mahallesi Sokaklarının Haritada Gösterimi

Saraçoğlu mahallesi sokakları sadece bir sirkülasyon ve geçiş mekânı değil, insanların bir araya gelerek kapı önlerinde oturdukları, dinlendikleri, sohbet ettikleri mekânlardır. (Fotoğraf 9) Mahalledeki kadınların kendi ekmeklerini pişirdikleri tandırlar sokak kenarlarındadır. (Fotoğraf 10) Kadınlar için bu mekânlar sadece ekmek pişirme değil diyalog kurma yeridir. Bunların yanında düğünlerin yapıldığı, pazarların kurulduğu, çocukların toplaşarak oyun oynadıkları mekândır sokaklar. (Fotoğraf 11) Gözlemlenen pratikler sokak yaşamının sadece bir kısmıdır.

Fotoğraf 9: Oturma, Dinlenme, Muhabbet Mekânları; Sokaklar (Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

Fotoğraf 10: Sokak kenarlarındaki Tandır (Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

Lefebvre'nin deyiimiyle sokak, spontane bir tiyatroya benzetilebilir. Bu tiyatroya kimi zaman aktör, kimi zamanda izleyici olunabilir. Tiyatroda gösterime giren oyun, tekrar tekrar sahnelense de, her tekrarında yeni üretimlerle kendini yeniden üretir. Sokak, düzensizlik demektir. Kent yaşamının başka yerlerde sabit ve kendini yenileyen bir düzen içinde donup kalmış olan tüm unsurları sokaklarda özgürleşir ve sokaklardan merkezlere doğru akar, bu unsurlar kendi barınaklarına doğru çekilirken birbirleriyle karşılaşır. Bu düzensizlik, yaşayan, bilgi veren ve kimi zaman şaşırtan bir düzensizliktir.⁸⁷ Sokaklarda yayalara özgü devinimler, adımlar yeni öykülere olanak verir. Yaratılan öyküler kimi zaman genel bir söylemin içinde hapsedilmiş olsa da, adımlar bir araya gelerek kıvılcaktır ve bir çok tekilliği kaynaştırır sokakta. Adımlar mekânlar arasında yeni mekikler dokuyarak yeni mekânlar üretir. Örneğin; Charlie Chaplin, paytak paytak yürüyüşüyle olasılıkları çoğaltmıştır. Aynı şekilde başka şeyler yapmış ve ele almış olduğu nesnenin belli özelliklerinin bu nesnenin kullanımı için belirlediği sınırları ihlal etmiş, aşmıştır. Dolayısıyla yürüyen kişi de uzamın her göstergesini farklı bir şeye dönüştürür. Her ne kadar bir taraftan mevcut düzenin belirlediği (sadece buradan gider ama şuradan gidemez) olasılıklardan sadece bir kaçını etkin kılarsa da öte taraftan olasılıkların (örneğin kestirme yollar ve öngörülme-yen dönüşler yaratarak) ve yasakların (örneğin meşru hatta zorunlu kabul edilen bazı yolları kendisine yasaklasa da) sayısını çoğaltır.⁸⁸

⁸⁷Henri Lefebvre, a.g.e., 2012, s. 22-23

⁸⁸Michel De Certeau, a.g.e., 2009, s.194

Fotoğraf 11: Oyun oynama, Karşılaşma Mekânları; Sokaklar (Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

5.4.2. Mahalle Mezarlıkları

Şekil 4: Saraçoğlu Mahallesindeki Mezarlıkların Haritada Gösterimi

Mezarlıklar üzerine kurulan mahallede, mezarlıklar konutların dışında çitlerle, korkuluklarla ayrılmış mekânlar değildir. (Şekil 3) Mezarlıklar diğer mahallelerdeki insanlarla ilişki kurdukları, etkileştikleri mekânlara dönüşmüştür. Bunun nedeni ise sadece mezar sahiplerinin tanıdık ve akrabalarının mezarı ziyaret etmek için mahalleye gelmeleri değildir. Mahalledeki mezarlıklar yaşamlarıyla iç içe geçmiştir. (Fotoğraf 12) Çoğunun evinin yanında, bahçesinin içinde olan mezarlar, ziyaret edileceği zaman, ziyaret edecek kişiler tarafından ev sahiplerinin aranması ve müsaitlik durumlarının sorulması ile tanışma, görüşme, diyalog kurma imkanlarını yaratır. Mekânlar insanlar tarafından kendi anlamları dışında yeniden anlamlandırılıp üretilirler. Bu üretim, mahalledeki mezarlıklarda olduğu gibi insanlar arasındaki ilişkileri de şekillendirmektedir.

Fotoğraf 12: Mahalledeki Mezarlar ve Yaşam alanlarının iç içe olması (Fotograflar Pelin Işık'a aittir)

Bahçelerin ve mezarlıkların iç içe geçme durumu bir tür bir arada oluşur. Fakat bu oluş bir temsilden ya da optik bir artefaktan (yapay etki) farklı bir şeydir. Bu şekil bir kent plancısının ya da bir haritacının, bir tür mesafeleme projeksiyonu ile ürettikleri bir şey değil, hiyerarşik olmayan rizom ağlarıyla açıklanabilecek yeni haritalamadır. Bu haritalamada kuramsal görüntüler , merkezi güç, iktidar odaklarının oluşturdukları sınır çizgileri bulunmamaktadır. Yaratılan sınır çizgilerinin dışına çıkarak, karmaşık ağlar, karşılaşmalar ile ve bu ağlar arasındaki akışlar, biraradalıklar oluşturan rizom ağları ile düşünüldüğünde mahalle sadece konutlar, yollar, mezarlıklardan oluşan bir plan düzeni oluşturmamaktadır. Çünkü erksel gözün oluşturduğu toparlayıcı bütünleştirici

imgelerden kurtulduğunda gündelik yaşamın farklı bir yönüyle karşılaşılır. Mahalledeki insanların, mezarlarını ziyarete gelen insanları misafir etmesi , arkadaşlık kurması gibi De Certeau'nun deyimiyle tanımsız bir öykü üretilir. Bu öykü temsillerin dışına çıkan “aşağısı” olarak tanımladığı, ötekilerin öyküsüdür. Çünkü kentin günlük uygulayıcılarının yaşadıkları yer, görünürlüğün ortadan kalktığı eşik yani aşağısıdır.⁸⁹

5.5. Aynılığın Tekrarı mı? Yoksa Yeniden- Üretim mi?

Saraçoğlu mahallesinde, kemerli pencerelere, dar sokaklara hatta dar sokaklarda altından geçilen “abbaralara”⁹⁰, teraslamalarla üst üste binmiş konutlara rastlanır.(Fotoğraf 12,14) Bu gözlemler ilk bakışta kendini “Yukarı, Tarihi Mardin”e benzetme çabaları olarak okunabilir. Her ne kadar betonarme yapılarla, renkli boyamayla farklı bir söylem oluştursa da şu soru akıllara gelmektedir. İnsanlar mekân üretirken bilerek ya da bilmeyerek neleri referans alır? Kendinden öncekilere benzemek mi sadece yoksa kendine özgü mekânlar yaratmak mı? Lefebvre’ye göre bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır. Mekânsal pratik ise gündelik gerçeklik (zaman kullanımı) ile kentsel gerçekliği (çalışma yerlerini, “özel” yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlayan güzergah ve ağlar) algılanan mekânı birleştirir. Gündelik hayat pratikleriyle toplumun her bir üyesi kendine özgü mekânsal yeterlilik ve performans yaratır. Mekânı yeniden üretir.⁹¹ Mahallede yaşayan bir insan için sabit olmayan, zaman geçtikçe farkında olarak ya da olmayarak değişen mekânsal üretim kodları vardır. Bunlar hem geçmişten, hafızadan kaynaklanan, hem yaşadığı çevreden duyumsadığı mekân algıları hem de kapitalist sistem içinde kodlanmış, belirlenmiş meta-ürünler, mekânların metalaşması gibi çoğu faktörü içinde barındırır. Mahalledeki durum, “tarihi” evlerin kemerli pencereleri, taş yapısı, dar sokaklar çevresinde ağır basan zihinsel kodlar olarak okunabilir. Fakat her kodlama sabit olmadığı gibi her bireyde farklı kodlamalar farklı anlamları barındırır. Bu üretim aynılığın tekrarı değil, yeniden-üretimdir. Bir fabrikada üretilen ürünlere bakıldığında dahi aynılık söz konusu olmamaktadır. Çünkü her ürün dışarıyla farklı temas içerir ve sürekli değişir.

⁸⁹Michel De Certeau, a.g.e., 2009

⁹⁰ Abbara: Mardin halk dilinde; karanlık, oyuk, geçit anlamındaki abbaralar, sokakları birbirine bağlayan, üzerlerinde taş yapıların bulunduğu geçitlere verilen isimdir.

⁹¹Henri Lefebvre, a.g.e., 2014

Fotoğraf 13: Binalardaki Kemerli Pencereleler(Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

Fotoğraf 14: “Tarihi Mardin” dokusuna benzer, Dar Sokaklar, Abbaralar (Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

Mahalledeki yapılara bakıldığında, yapı malzemesi olarak öngörülen, piyasada satılan, kullanım reçeteleri belli olan malzemeleri farklı şekillerde kullandıkları görülür.(Fotoğraf 15) Farklı malzeme kullanım biçimlerinin denenmesi ve dönüştürülmesi durumu, Saraçoğlu Mahallesiindeki ekonomik imkansızlıklarla ilişkili olduğu söylenebilir. Mahallenin fiziksel özelliklerinin oluşumunda, maddi imkanlar

elbette ki göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyo-ekonomik durumu, fiziksel karakteri etkileyen önemli dinamiktir. Ancak mahallenin fiziksel özellikleriyle vurgulanmak istenen üretim ve tüketim standartlarını dışına çıkan bir kullanımla mekân üretimi durumudur. Mahalledeki insanların çizgidişliliği oluşturan gündelik hayat pratiklerindeki tüketim ve yeniden üretimleri, görünüşte bir anlam ifade etmeyen, yazılı, kurulu ve tutarlı olmayan mekânlar oluşturur. Bu durum, merkezi güç aktörleri denilen iktidarın çeki düzen vermek için ürettiği örgütleyici, her zaman her yerde aynı şekilde kullanılarak aynı şekilleri dayatan bir tüketim sistemi değildir. Malzeme olarak, edinilmiş dillerin söz dağarcıklarını (televizyon, gazetenin, süpermarketin ya da kent düzeneklerinin) kullansalar da, önceden yazılmış belirlenmiş söz dizimlerinin çerçeveleri içinde kalsalar da (saatlerin zamansal biçimleri, mekânların paradigmatik düzenlemeleri vb.) bu “geçitler”, içine işledikleri sistemler içinde ayrışık kalırlar ve farklı tüketimlerle bu sistemler içinde kendi çıkarlarına göre yollarını çizerler ve farklı erekler ortaya koyarlar.⁹² Tüketim uygulamaları adları toplumun hayaletlerinden başka bir şey değildir. Üretken etkinliğin çok biçimli ve gizemli boyutunu oluştururlar. Böylece mekân gündelik hayattaki sürekli olarak tüketim ve üretim sarmalı içinde yeniden üretilir. Bu üretimle mahallede yaşayan insan kendi mekânını üretir ve farkında olmadan mekânı “temellük” eder.

⁹²Michel De Certeau, a.g.e., 2009, s.110

Fotoğraf 15: Taş ve Betonarmenin Bir arada Kullanımı (Fotoğraflar Pelin Işık'a aittir)

6. SONUÇ

Mekân nedir? İçine konulan şeyi kabul edip, etkisiz bir şekilde duran bir biçim ya da kapsayıcı mıdır? Yaşanılan şeyleri dondurup içine alan bir resim tablosu mudur? Çizgilerle gözlemlenen, sınırlarla hapsedtiren, dokunmayla hissettiren bir nesnelere yığını mıdır? Mekân, toplumsal yaşamla iç içe geçen, değişen, dönüşen, soyut temsillerle nitelendirilen, somut nesnelere adlandırılan her şeydir. Toplumun ve bireylerin farklılığı düşünüldüğünde mekânın tikel bir oluşum olduğunu söylenebilir. Bunun yanında mekânın zaman ve toplumsallıkla sürekli etkileşim halinde, dinamik bir ilişkisi söz konusudur. Toplumda bireyler sürekli olarak başkalarıyla ilişkisellik içinde değişirler. Bu durum mekâna yansır ve mekânı yeniden biçimlendirir. Mekân geçmiş ve şimdiki zamanla birlikte hareket ederken, bireylerin, toplulukların onu farklı biçimlerde deneyimlemesi ile, zihinde ve pratiklerde yeniden üretilir.

Mekânın yeniden üretilmesi; sızmalar, kopmalar ve birleşmelerle kalıpları bozup yeni temsil kalıplarına yerleşmesi durumudur. Bu temsil kalıpları toplumu ve özneliği kuran iktidar ilişkileriyle anlam kazanır. İktidarın toplumdaki ayrı bir yerde toparlanmış güçler silsilesi olduğu düşüncesi baskın bir düşüncedir. Toplumların iktidarı kendisinin dışarısında bir güç olarak düşünmesi, mekânla kurduğu ilişkileri etkilemekte ve mekânın sahiplenilmesi olgusunu belirli kalıplarla sınırlamaktadır. Mekânı sadece içinde yaşanılan, kurallar ve mevzuatlarla oluşturulan ve dönüştürülen bir şeye indirgemektir. Mekânın sahiplenilmesini mülk sahibi olmakla eşdeğer görmektir. Fakat iktidarın her yerde olan, toplumun ve bireylerin içine sızmış bir ağ olarak düşünüldüğünde mekânla kurulan ilişkiler sabit temsillerini yıkıma uğratar. Bir apartmanın içine giren ve çıkan kimseleri gözetleyen ve kontrol eden iktidar; sadece “merkezi iktidar” denilen din, devlet ve sermaye kurumları mıdır? Gecekondularda ihtiyaç olduğu için ikinci katı inşa eden insanları kimler denetlemektedir? Toplumun yaşam pratikleri ile iktidar ağları arasında iç içe ve sürekli değişen dinamik bir ilişki vardır. Toplumsal ilişki örüntülerinin her yerde farklı olduğu ve değişim içinde olduğu düşünüldüğünde, toplum, farkında olarak ya da olmayarak mekânı sahiplenmektedir.

Mekânın sahiplenilmesiyle anlam kazanan kent hakkı, belli sloganlarla isyan ederek, nihai neticelendirilmiş bir sözleşme programını iktidarlara kabul ettirmenin ötesinde bir

olgudur. Bir kenti kent yapanın içinde yaşayanlar ve kentin bileşenleri olduğu düşünüldüğünde kent hakkı doğal-verili bir hak olması gerektiği söylenebilir. Kent hakkı merkezi iktidar odakları tarafından sabitlenmiş bir durum değil, temsiliyet yanılısamasının ortaya çıkmasıyla oluşacak bir durumdur. Temsiliyet yanılısaması ise aşırı organize, az sayıda koda indirgenmiş, çok tanımlı bir kentin olmadığını farkına varmayı gerektirir. Toplumsal mekândan söz ediliyorsa biçimlenmiş kalıpların dışında her noktası sürekli değişen ve dönüşen bir yapıdan bahsediliyor demektir. Kalıpların çözülmesi, gevşemesi ve yeniden anlam kazanması Lefebvre'nin⁹³ temellük etme kavramı ile okunabilir. Temellük etmek, kaybedildiği düşünüldüğü an yeniden sahip olma anlamına gelmektedir. Sahiplenme, mekânın bitmiş, mitleşmiş yapısını bozarak yeniden üretme anlamına gelmektedir. Temellük etmek, mekânı mülk edinerek değil de sahiplenerek başka türlü olasılıkları talep etmektir. Temellük olgusuyla birlikte düşünüldüğünde kent hakkı bir anlamda kenti, mülk ya da alınan satılan nesne olarak görmenin dışında, kullanarak, yapısıyla oynayarak, temsil ilişkilerini bozarak yaşama hakkıdır.

Yaşam hakkını sözleşmelerin ve bildirgelerin dışında gündelik hayat pratiklerinden okunmak gerekir. Kentin gerçek kullanıcılarının yaşadıkları yer, çok yönlü anlatımlara olanak veren, günlük ve tanımsız öyküler üreten aşağısıdır. Zamanın her akışında kendini farklı, öngörülemeyen ve yeniden üreten yaşamsallıkların mekânı olarak kenti okumak ve anlamak için kuş bakışı bakan bir gözün toparlayıcı edimlerinden, imgelemlerinden kurtulmak gerekir. Kent panoptik erkin dışında gelişen ve birbirine eklemlenen, çelişen hareketlerle doludur. Disiplinci aygıtları üretenlere karşı, disiplinle oynayanlar da vardır. Michel De Certeau, gündelik hayattaki kişinin dinamik değişimini, yayaya özgü devinimler olarak anlatmıştır. Yaya yürürken nereden geçeceği kestirilemez ve geldiği yolda çoklu bir rezonanslar ürettiği için tanımlama, haritalamaya karşıt durumlar oluşturur. Yürüyen kimse, çizilmiş kısıtlanmış yolların aksine yeni olasılıklar türetir. Örneğin kestirme yollar ve farklı yürüyüş türleri gibi. Yürünen yola ilişkin jest, ne kadar panoptik olsalar da uzama ilişkin düzenlemelerle yaya, oyun oynar ve süreksizlikler, kopukluklar yaratır.⁹⁴ Kent, insanların yaya olarak yürüdükleri,

⁹³Henri Lefebvre, a.g.e., 2014

⁹⁴Michel De Certeau, a.g.e., 2009

gündelik hayatlarında sürekli birbirleriyle etkileşim içinde oldukları, obje yığınlarının önünde ve içinde buluştukları, faaliyetlerinin sonuçlarını göremeyecek şekilde temas kurdukları, öngörülmeleyen durumlar meydana getirdikleri kaotik bir mekândır.⁹⁵ Jane Jacobs⁹⁶ gündelik kent hayatını, insanların sokaklarla, çeşitli dükkanlarla ve evlerle olan ilişkisini gözlemlemiş ve yerel mahalleleri, kentsel dokuyu ve gündelik yaşamın ördüğü sosyal ağları yok eden “kentsel dönüşüm” projelerine şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü kent dönüşümlerin, onarımların mekânıdır ve gündelik hayatın çeşitliliğiyle, yeni niteliklerle zenginleşen mekânlar toplamıdır. Kenti tanımlayan şey farktır. Kent farklılıkların bir araya geldiği ve yeni bir şey ortaya çıkardığı bir yerdir. Bu farklılıklar gündelik hayat okumalarıyla fark edilmektedir. Bu nedenle, farklılıkların farkında olmak, mekân okumalarının temel argümanı olmaktadır.

Günümüzde mekân okumalarında mimarlar; mekânları, iktidar ilişkileri, toplumsal yaşam pratikleri, kentin bütününe irdeleyip, tartışarak incelemektedirler. Boş bir boyut olmadığı düşünüldüğünde, mekân, dondurulmuş bir zaman kesitinden, düzen ve belirli formlarla sistematize edilmiş işlevsellikler içeren adlandırma ve tanımların dışında okunmaktadır. Mimarların mekânı inceleme ve okuma pratikleri; kente yukarıdan, kuş bakışı bir gözle değil de, gündelik yaşam pratikleriyle birlikte olmaktadır. Lefebvre, Roma kiliseleri okunmasında, kilisenin etrafıyla yani kasabalar yada manastırlarla, kentler, komün devrimleri ve lonca faaliyetleri ile okunması gerektiğini vurgular.⁹⁷ Çünkü mekân “okunmuş” olmadan önce üretilmiştir. Okunmak ve bilinmek için değil, kendi kentsel bağlamları içinde bedenleri ve yaşamları olan insanlar tarafından yaşanmak için üretilmiştir. Üretilmiş mekânda, değişim ve dönüşümler kimse farkına varmasa bile “anlamı” yeniden üretir.

⁹⁵ Henri Lefebvre, a.g.e., 2013

⁹⁶ Jane Jacobs, Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, (Çev. Bülent Doğan), Metis Yayıncılık, İstanbul, 2011

⁹⁷ Henri Lefebvre, a.g.e., 2014, s.163

7. KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

- Anlı Ataöv- Sevin Osmay, Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım, 2007
- Anthony Smith, Ulusların Etnik Kökeni, (Çev. Sonay Bayramoğlu- Hülya Kendir), Dost Kitabevi, Ankara, 2002, s. 202
- Cem Ergün, “*Kentsel Dönüşüm ve Sulukule Çocuk Atölyesi*”, Toplum ve Demokrasi, Sayı:3, İstanbul, 2008, s. 256-257
- Christian Schmid, “*Henri Lefebvre, Kent Hakkı ve Yeni Metropol Anaakımı*”, Kar İçin Değil Halk İçin *Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 74-75, s.85-86, s. 90
- David Harvey, “*Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı*”, 20. Yy. Kenti, (Der. Bülent Duru ve Ayten Alkan), İmge Yayınları, Ankara, 2002, s. 147
- David Harvey, Asi Şehirler, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2012
- David Harvey, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul, 2014
- Georg Simmel, “*Metropol ve Zihinsel Yaşam*”, Şehir ve Cemiyet, (Der. Ahmet Aydoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2000
- Engin Sarı, Kültür, Kimlik, Politika Mardin’de Kültürlerarasılık, İletişim yayınları, İstanbul, 2010
- Felicity J. Colman, Rizom (Köksap) Nedir?, The Deleuze Dictionary, (Çev. Oğuz Karayemiş), 2014
- Henri Lefebvre, “The right to the city”, Writings on Cities içinde, E. (Der. Kofrnan and E. Lebas), Cambridge, Mass: Blackwell, 1996
- Henri Lefebvre, Gündelik Hayatın Eleştirisi 1, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul, 2012
- Henri Lefebvre, Kentsel Devrim, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013,s.49, s. 168
- Henri Lefebvre, Mekânın Üretimi, Sel yayıncılık, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul, 2014, s. 163
- Hossein Sadri, “*Mekân ve İnsan Hakları*”, Mimarlık ve Politika, Dosya No 25, Ankara, 2011
- Hossein Sadri, “*Kent Hakkından Kentte İnsan Haklarına*”, Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 80
- Italo Calvino, Görünmez Kentler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.184

- Jane Jacobs, Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, (Çev. Bülent Doğan), Metis Yayıncılık, İstanbul, 2011
- John Berger, Görme Biçimleri, Metis yayınları, (Çev. Yurdanur Salman), İstanbul, 2010
- Jorge Larrain, İdeoloji ve Kültürel Kimlik, (Çev. Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995
- Jacques Sojcher, La Démarche poétique, UGE, Paris, 1976, s. 145
- Peter Marcuse, Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City, 28 Wash. U. J. Urb. & Contemp. L. 195, 1985.
- Peter Marcuse, “Hangi Kent, Kim(ler)in Hakkı?”, Kar İçin Değil Halk İçin *Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 62, s. 67
- Peter Roberts, “*The Evolution Definition and Purpose of Urban Regeneration*”, (Der. Peter Roberts - Hugh Sykes), Urban Regeneration, New Delhi: Sage Publications, London, 2000
- Ruşen Keleş, “*Nüfus, Kentleşme, Konut ve Konut Kooperatifleri*”, Konut 81, Kent Koop. Yayını, Özgün Matbaacılık, Ankara, 1982
- Kerem Öktem, “Faces of the city: Poetic, mediagenic and traumatic images of a multicultural city in Southeast Turkey”, Elsevier, Mayıs, 2005, s. 241-250
- Latife Tekin, “*Camileri Kibrit Kutusu*”, Yazarların İstanbul’u, Merkez Kitapçılık, İstanbul, 2007, s. 151
- Oğuz Işık- Melih Pınarcıoğlu, “İstanbul’da Kentsel Ayrışma: 1990’dan 2000’e Neler Oldu?”, Gecekondu, Dönüşüm, Kent, (Yayına Hazırlayanlar. Serap Kayasü-Oğuz Işık- Nil Uzun- Ebru Kamacı), ODTÜ Fakültesi Basım İşbirliği, Ankara, 2009
- Özlem Avcı, “Üretilen İslami Mekânlar ve Alternatif Tatil Mekânları”, Özneler, Durumlar ve Mekânlar, (Yayına Hazırlayanlar: İ. Emre Işık- Yıldırım Şentürk), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 140
- Manuel Castells, Kent, Sınıf, İktidar, Phoenix, Ankara, 2014
- Michel De Certeau, Gündelik Hayatın Keşfi-1 Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları, Dost Kitapevi, Ankara, 2009, s. 51, s. 110, s. 192, s.194
- Michel De Certeau- Luce Giard- Pierre Mayol, Gündelik Hayatın Keşfi-2, Konut, Mutfak İşçileri, Ankara, 2009, s. 31
- Michel Foucault, Özne ve iktidar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 72

- Michel Foucault, Toplumunu Savunmak Gerekir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 42-47
- Michel Foucault, “İktidar ve Bilgi”, İktidarın Gözü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003
- Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu, İmge kitabevi, Ankara, 2013, s.260
- NeilSmith, “Gentrification, the Frontier and The Restructuring of Urban Space” in Fainstein, Susan, Readings in Urban Theory, Blackwell, 2002
- Tülay Tekin Yılmaz, “Galata Köprüsü: Metropolün Dışına Açılan Bir Kapı”, Özneler, Durumlar, Mekânlar, (Yayına Hazırlayanlar İ. Emre Işık-Yıldırım Şentürk), Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 175
- Uğur Tanyeli, “Transformasyon/Malformasyon, Kitle Bezemeleri ve Protezler Üzerine”, Dosya 28, 2012
- Zerrin Özlem Biner, “Retrieving The Dignity Of A Cosmopolitan City: Contested Perspectives On Rights, Culture And Ethnicity İn Mardin”, New Perspectives on Turkey, 2007, s. 31-58

7.1. İnternet Kaynakları

- “Mimarlık”, Wikipedia,
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mimarlik>, 18.12.2015
- “Mêkan”, Wikipedia,
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mekân>, 28.09.2015
- “Hak”, Wikipedia
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hak>, 11.10.2015
- “Hammurabi Kanunları”, Wikipedia
https://tr.wikipedia.org/wiki/Hammurabi_Kanunları, 01.01.2016
- Saraçoğlu Mahallesiyle ilgili Haber Siteleri,
<http://mardinhabergazetesi.com/haber/mardindenevrozatesierkenyakildi-9942.html>, 17.03.2015
<http://www.yuksekovahaber.com/haber/kurt-halki-ozerklik-istiyor-36467.htm>, 25.08.2010
<http://www.mardinvizyon.com/haber-nevroz-saracoglunda-kutulandi-4434.html>, 26.01.2016
<http://www.haberlermardin.com/haber/124/kiziltepe-ve-artuklu-karisti.html>, 19.12.2015

<http://www.sondakika.com/haber/haber-ak-parti-mardin-kadin-kollari-baskani-saldiriya-7378855/>, 03.06.2015

Derleyen: Derya Karadağ, “*Kentsel Dönüşüm*”,

<http://v3.arkitera.com/spotlight.php?action=displaySpotlight&ID=67>, Ocak, 2008

Saraçoğlu Mahallesinde Kentsel Dönüşüm Haberleri

<http://www.mardinlife.com/saracoglu-ile-ensar-mahallesi-riskli-olan-olurak-rapor-edildi-haberi-10136> , 03.03.2013

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/toki-mardini-dunya-mirasi-listesine-sokacak,ZXRf2-Jt7UGy8RuV-6ZbCQ>, 10.04.2012

<http://www.worldheritageturkey.com/tr/detail/18/miras-dnyas/335/namik-kemal-dolenekenbrtoki-mardini.html>, 20.04.2012

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=114196>, 27.09.2011

Karl Marx ve Friedrich Engels, Komünist Manifesto,

<https://www.marxists.org/turkce/m-e/1848/manifest/kpm.htm>, 1848

Ferhat Kentel, “*Modernite, Gündelik Hayat ve Yeni Sosyal*

Hareketler[1]”, <http://www.altust.org/2011/11/modernite-gundelik-hayat-ve-yeni-sosyal-hareketler1/>, 10.11.2011

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Pelin Işık
Doğum Tarihi ve Yeri : 27.11.1987 / Van
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : isikpelin02@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Mimarlık	Mardin Artuklu Üniversitesi	2012-2016
Lisans	Mimarlık	Yıldız Teknik Üniversitesi	2005-2012
Lise	Sayısal	Van Milli Piyango Anadolu Lisesi	2001-2005

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2015 - Halen	Mardin Artuklu Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2013-Halen	Bingöl Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2011-2012	Işık Teknik İnş.	Mimar